

United Nations

E/CONF.98/58/Add.1



Economic and Social Council

Distr.: General

18 July 2007

Original: English

Ninth United Nations Conference on the Standardization of Geographical Names

New York, 21 - 30 August 2007

Item 9 (b) of the provisional agenda*

National standardization:

Office treatment of names

Place-names and the Heritage Conservation Act

Submitted by Sweden**

* E/CONF.98/1.

** Prepared by Staffan Nyström, Sweden.



National Heritage Board

Place-names and the Heritage Conservation Act

The interpretation and application
of good place-name practice

by

Staffan Nyström

Translated by Sue Glover Frykman

Contents

The wording of the Act	3
Historical outline	4
Place-names and their different roles	4
What is meant by established and long usage?	6
Some typical examples	6
Example 1: Skinnåkra	6
Example 2: Vultejusvägen [Vultejus Road]	7
Example 3: Wanäs or Vanäs?	8
Example 4: Los and Höör	9
Example 5: Lidköping (upon) Vänern	10
Example 6: Högakustenbron [The High Coast Bridge]	11
Example 7: The suffix -gränd in Stockholm	12
Example 8: Rosengatan [Rose Street]	13
Example 9: Category names	13
Example 10: Jussi Björlings Allé and Leijonanckers Aveny	15
Example 11: Kebnekaisse–Kebnekaise–Giebmegáisi	17
To conclude	18

The wording of the Act

An additional paragraph relating to place-names was included in Chapter 1 of the Heritage Conservation Act and took effect from 1st July 2000 (Law [1988:950] relating to ancient monuments, relics, etc.). The text is formulated as follows:

Good place-name practice

4 § In state and local government operations, good place-name practice shall be observed. This means that:

- place-names established by long usage shall not be changed without good cause,
- place-names shall be spelled in accordance with generally accepted rules for linguistic correctness, unless spelling forms established by long usage otherwise require,
- the impact on names established by long usage shall be taken into account when forming new place-names, and
- Swedish, Saami and Finnish names shall, as far as possible, be used in parallel on maps and also for signs and other markings in multilingual areas.

Names that have been approved for public map-production shall also be used in their approved form in other contexts. Law (2000:265).

The Act is expressly addressed to governmental and local authority toponymists, administrators of place-names, and – hopefully – name scholars. It singles out the names and name forms found on public maps (i.e. maps produced by the National Land Survey) that are also applicable “in other contexts”; that is to say, in addition to the maps. These have been linguistically and scientifically checked by knowledgeable experts. The Act doesn’t expressly say that “in other contexts” also includes name users other than state and local government authorities, although it can hardly be of interest to anyone that several parallel and competing names or name forms are used for one and the same object. To consciously persevere with something that goes against the letter or spirit of the law is hardly compatible with good place-name practice and should naturally be avoided.

In this publication I will, with the aid of a few concrete examples, try to explain in ordinary terms what this particular section of the Act means, how the words “established”, “long usage” and “good cause” should be interpreted, what the phrase “generally accepted rules for linguistic correctness” actually refer to, and what “the impact on names established by long usage ...” might involve. But first – and in order to underline the many different functions of names and their significance for people and society – I will give a brief historical outline of the actual term, *place-names*, and after that give an overall picture of the place-names’ different roles.

Historical outline

The question of legal protection for place-names has been a subject of discussion for more than twenty years. Proposals have come from many different quarters that something must be done to prevent government agencies and individuals from arbitrarily removing or corrupting place-names or changing their reference, etc.

At the beginning of the 1980s, a governmental investigation was set up that resulted in the report "The value and standardization of place-names" (SOU 1982:45). The report contained many good proposals but did not result in legislation. Instead the Swedish Place-Name Advisory Board was set up, an official body composed of representatives of a large number of government agencies and organisations dealing with issues relating to names of one kind or another. The board's role is to act as advisor to its parent body, the National Land Survey of Sweden, the country's official place-names agency, and at the same time be a two-way information channel for each of the organisations represented on the board.

Argumentation for some form of place-names legislation continued after the formation of the Place-Name Advisory Board. Discussions intensified during the 1990s, symposiums were organised, books and scientific articles were written, and a new and broader official investigation was undertaken. A new report, "The Cultural Heritage Inquiry" (SOU 1996:128), saw the light of day and several parliamentary papers were circulated. Despite their intangible character, this gradually led to place-names being regarded as similar to other heritage phenomena and they were eventually provided for in the act in which the National Heritage Board is given responsibility for oversight of this heritage – the Heritage Conservation Act.

Place-names and their different roles

Almost all the places around us have a name of some kind. All farms and villages and many smallholdings and small rural houses have names. Every street and neighbourhood in our towns and cities have names, as do many bridges, parks, market places or squares, traffic routes and public buildings. They are all located in a parish, a local municipality, a county or a region that has a name. In all these places there are innumerable hills and valleys, forests and plains, lakes and rivers, bays and islands, arable and pasture land, and so on – many of which have names. All such names of geographical localities – both large and small – are called place-names. Place-names don't just signify the name of "places" in general terms, i.e. suburbs and cities, but are a comprehensive, overall concept for all geographical names: the names of villages and farms, neighbourhoods, lakes, roads, fields, rivers, meadows, islands, etc.

Place-names have many different roles. Place-names are the linguistic expressions we refer to and most readily use when talking about individual geographical areas so that we can distinguish them from each other. We need place-names on a daily basis in order to find the places that surround us in a smooth and effective way; a need that has presumably existed since time immemorial, even though the actual names may not always have been the same.

Here, place-names have an absolutely essential function. They distinguish, identify and locate spatial places and render linguistic communication more effective.

For today's inhabitants and society place-names are practically indispensable. But names also have another important role, namely, as historical sources. They capture and preserve situations, events, episodes, impressions, ideas and feelings and convey some kind of intelligible message from the past – and sometimes also from the present – and tell us something about how and when they came about. Place-names are intimately bound up with the cultural environment in which they occur, i.e. the "Lebensraum" or national living space that throughout the ages has been exploited, influenced and shaped by mankind: the agrarian landscape, hunting and fishing grounds, hayfields and pastureland, peat and reed beds, mines, sand and gravel pits, villages and suburbs, our own modern industrialised townscapes, children's playgrounds, orienteering and golf courses, bird-watching and hunting hides, etc., have all left their mark on naming traditions. We already use place-names today – but can make much more use of them – to understand and learn more about human beings and their place in nature and the culture in the past as well as the present. With such ambition it is clear that names, i.e. the actual source material, must be protected and preserved.

Place-names capture our imaginations. Most people care about place-names in that they have some kind of connection to "their" place-names and care about what happens to them. Place-names also have a psycho-social dimension; a dimension that makes people feel personally involved when "their" place-name is called into question. Place-names are often strongly associated with traditions, proximity to the local community, to one's own socio-cultural group and contribute to a feeling of belonging. For many, place-names are a naturally integrated part of their identity and roots. An intrusion into naming traditions can therefore be experienced as an assault or personal attack, especially if this comes from a government agency or one of the "powers-that-be". This strongly emotive and identity-creating sense of place-names is very important and should never be neglected.

For the modern person (and to all intents and purposes also for previous generations) place-names are significant in several different ways: historically, socially, psychologically and not least, practically. Names are often in active use and used in different official contexts: on maps, road signs, in postal addresses, property registers, etc. It goes without saying that in such contexts names and name forms should be as well-grounded and correct as possible if they are to be of use in different situations. They must therefore be tested and re-tested so that they keep pace with societal demands. For example, it is essential that taxis and emergency vehicles can quickly and easily arrive at the right place at the right time. While it is true that today's society is equipped with sophisticated technical resources to aid this, place-names still play a decisive role in such situations. Just as in times gone by, place-names are and will continue to be important for finding one's way around.

Photo caption, p. 7

Place-names is an overall term for all geographical names: settlement names such as *Örsta* and *Torp*, natural and field names such as *Äldresviken* [Elders Bay], *Fårhagen* [Sheep Meadow] and *Glada livet* [The Good Life], names of streets, squares, bridges and other artefacts in the urban landscape, etc. All kinds of names have their own history and all are worthy of preservation. The photograph is an enlarged section taken from the Yellow Map © The National Land Survey, Gävle 2001. Permission to reproduce, M2001/3316.

What is meant by established and long usage?

When place-names are questioned or threatened in terms of their form, spelling or existence, they are often defended by reference to their established long usage. “The name has long been established in the area and ought not...”, “the name has traditionally been written ...” and similar formulations can emanate from both “affected” private individuals and place-names preservation agencies. As we have already observed, even the Heritage Conservation Act uses the wording “long usage” in three of the four clauses that explain and illustrate the concept of good place-name practice. But when does a name become established and what exactly is meant by long usage? For example, the dictionary defines this as “old customary practice”, “long-established practice”, “confirmation achieved through long-standing usage”. As we can see, all these definitions are open to different interpretations – not least when it comes to the time-perspective aspect and extent of the tradition. How should one interpret “old”, “long-established”, and “long-usage”? How many and which people share the established practice, use and tradition? But there is often a prevailing, even though difficult to describe, common view of long usage – and an obvious risk of conflict. Here different approaches can sometimes collide; two different perspectives of time and space. On the one hand you have the local and the individual, where “old”, “long-established” and “long-usage” tends to correspond to one’s own childhood, life-path or perhaps with those of previous generations, and where usage, tradition and confirmation are appropriate in close circles of friends, family, relatives or perhaps in the immediate community or settlement. On the other hand there is the national and universal, where the time perspective stretches as far back as can be imagined, where the last hundred years sometimes represent something transient, short-lived and perhaps temporary, where use and confirmation are related to the whole area’s, region’s or country’s known history and presumes a larger circle of name users in order to be legitimised. From one perspective place-names can, in relation to established long usage, become a local or even a private affair. From the other perspective they become – also in relation to long usage – more of a question for everybody in the whole country, with an official and uniform structure and spelling that in some degree is both historically anchored and adapted to general Swedish usage. In the main, place-names preservation agencies in the country have been working from the latter perspective, and this now forms the basis of wanting to couple the concept of established long usage with that of good place-name practice.

Photo captions, pp. 8 and 9

Excerpts from some Swedish dictionaries.

Some typical examples

Let us now look more closely at the wording of the Act and try to apply it to a few concrete examples. In some cases the names used in the examples are fictitious, but this in no way detracts from the discussion, as they relate in the same way and to the same degree as the authentic cases.

Example 1: Skinnåkra

In an official letter, the owner of the property *Skinnåkra* 1:3 asks for permission to change the name of *Skinnåkra* to *Åkra*, partly because *Skinnåkra* is a name that is difficult to “grasp and remember correctly”, and partly because the name strikes a discordant note with the activities

that he gradually aims to introduce. This request can now be tested against the first of the Acts wording:

”– place-names established by long usage shall not be changed without good cause”.

Skinnåkra is one of a group of related names containing the name element *åkra*. The simple name of *Åkra* does, however, not exist at all. *Stora Åkra* [Great Åkra] and *Lilla Åkra* [Little Åkra] have existed since the 18th century and occur in land registers in various forms (*Stora Åkrarna*, *Stora Åkran*, *Stora-Åkran*, etc.). Irrespective of the written forms, the local and authentic pronunciation of the name has long been (and still is) *Storåkra* and *Lillåkra* respectively. These names follow a general pattern in the region’s naming customs that also appears in a number of other names: *Stora Valla* is called *Storvalla*, etc.

A third settlement is also affiliated to the group, *Skinnåkra*, formerly *Skinn(ar)torp*, the latter form appearing in the land registers from 1760 onwards. In the records of names compiled locally in 1936 and 1944 you can read “*Skinnåkra*, see *Skinntorp*” and “*Skinntorp* = *Skinnåkra*. *Skinntorp* is no longer in use”. In other words, the name *Skinntorp* is not used locally and was consequently eliminated from the register in 1928, but already in 1905 the cadastral map had introduced *Skinnåkra* beside *Stora Åkra*. The property *Skinnåkra* 1:1 was established in 1904 and *Skinnåkra* 1:3 in 1950. It is supposed that *Skinnåkra* has an almost century long usage as a register/property name and an even longer establishment as a common settlement name. It can therefore be regarded as being definitely established, whereas the proposed name of *Åkra* is quite new and lacks long usage. The suggestion that *Skinnåkra* is difficult to grasp and remember, i.e. more difficult than, for example, the nearby *Skylsätter* and *Granboängen*, cannot really be justified. In short, as there is no good cause for changing the established name, the property owner’s request must be turned down.

Example 2: Vultejusvägen [Vultejus Road]

In Norra Ängby, part of the district of Bromma, in Stockholm, there is a street called *Vultejusvägen*. The name was brought up for discussion some years ago by one of the town’s citizens who, in an official letter to Bromma District Council, suggested that such an “impossible” street name should be changed. “It clearly got its name from an old clergyman who was installed in Bromma”, he writes in the letter. This would indeed appear to be the case, as the name is included in the street name category of “the church and its servants”, and which was used when streets in Bromma were named. Johannes Vultejus (1639–1700) was a church minister, dean, hymn writer and active in Bromma. The street name *Vultejusvägen* was adopted in 1924 and can be said to have something of a significant long usage in the neighbourhood and in Stockholm.

In his use of the expression “impossible”, the proposer is undeniably speaking against the weight of the established long usage. The name is difficult to grasp and associate with something intelligible, and it is frequently spelt wrongly. *Wulltjusvägen*, *Vultiusvägen*, *Vultiliusvägen*, *Vulteusvägen*, *Bultiusvägen* and so on have all been known to appear on items posted to *Vultejusvägen*. Not only that, but on the general map that Bromma District Council produced shortly before the matter came up the street was spelt *Vulteljusvägen* – with an extra ‘l’. Admittedly up to now only one person has complained, but it is not difficult to find support for his argument regarding the impossible nature of the name. As a change of name would affect everyone who lives or works in the street, it would therefore be reasonable for everyone to have an opportunity to express their opinion (via a survey, public meeting, etc.). So far this has not yet been done, but it could hypothetically indicate that a considerable

majority support the suggestion of changing the name. A 75-year old usage, together with the culture-historical significance of Dean Vultejus for Bromma's and Stockholm's inhabitants, could thus be weighed against massive public opinion and a name situation that obviously causes considerable problems. In such a situation, and on the supposition that the new name meets all the demands of a properly functioning name, it would be fully possible – and in line with good place-name practice – to claim that there is good cause for a change of name.

Photo caption, p. 11

Vultejusvägen, an “impossible” name for a street in Norra Ängby in Stockholm, according to one of the city’s inhabitants. The name can be discussed in the light of the Heritage Conservation Act’s paragraph relating to good place-name practice. Photo: Staffan Nyström/The National Heritage Board of Sweden.

Example 3: Wanäs or Vanäs?

A cemetery in Karlsborg in the province of Västergötland is to be given a name. The local heritage society suggests the name of *Wanäs Cemetery*, due to its connection with Vanäs fortress, which provided the original impetus for the burial ground. Quite apart from that, the general qualities of the suggested name illustrate the wording used in the Act’s second formulation:

“– place-names shall be spelled in accordance with generally accepted rules for linguistic correctness, unless spelling forms established by long usage otherwise require”.

Although here we concentrate on the names *Vanäs/Wanäs*, the argument can just as easily apply to similar cases: *Väsby/Wäsby*, *Vallby/Wallby*, *Vreta/Wreta*, *Väster-/Wäster-*, etc. According to the Act, place-names should follow the accepted rules for linguistic correctness, i.e. that the spelling and orthography follow the Swedish language in general and accord with the codification provided in the most recent edition of the Swedish Academy’s vocabulary list (1998) on condition that this does not contravene a generally accepted long usage. This is a principle and practice within Swedish name standardization circles that has been followed for decades and that has now been further grounded by the Act.

In the past, the spelling of both words and names was arbitrary and unregulated in a way that is completely different today (cf. also the variation -näs/-nes). When the spelling of the Swedish language was reformed around the turn of the last century a number of spelling variants were completely eradicated, such as *quarn*, *hvilken*, *winter*, *räfven*, *begräfning*, etc., in favour of the present *kvarn* [mill], *vilken* [what, who, whom, whose, which, that], *vinter* [winter], *raven* [fox], *begravning* [burial, funeral], etc. There is actually no reason to spell the name *Vanäs* in any other way than *Vanäs* with a *V* (rather than *W* which is no longer used in Swedish). In fact there is no reason at all to fight for an antiquated and obsolete spelling of place-names. The cultural and historical value, recollections, long usage, etc., are embedded in the actual name and place and not in the spelling.

Is there any strong tradition that calls for the opposite? Hardly! *Vanäs* probably derives from the Old Swedish word *vadhi* ‘boundary’. The name has been in use since the 16th century and throughout the years has been rather unsystematically spelled with a *W*- or *V*- (e.g. *Wænäs* 1540, *Vadenäs* 1544, *Wadenes* 1545, etc.). The name of the cemetery should – in the spirit of good place-name practice – be written *Vanäs*.

Photo captions, pp. 12 and 13.

(p. 12) Karlsborg's Fortress or *Vanäs* Fortress, as the original was called, constructed 1819–1919 at *Vanäs* Point, Lake Vättern. Photo: Jan Norrman/The National Heritage Board of Sweden.

(p. 13) *Vanäs* and *Vanäs Point* in Lake Vättern, written with a *V* as has long been the practice in official contexts. Section taken from the Green Map © The National Land Survey, Gävle 2001. Permission to reproduce, M2001/3316.

Example 4: Los and Höör

Accepted rules for linguistic correctness also apply to the Swedish custom of not emphasising vowel length through duplication. In other words we don't write *boot*, *reed* or *glaas* in order to distinguish these from *bott*, *redd* and *glass*, where the vowels are short. The same practice is also applied within the official field of name standardization – a practice which is now given further emphasis by the Act. Good place-name practice means that double-vowels should only be used in place-names in very special cases, and then only on the grounds of there being a strong and deeply anchored tradition of spelling in that specific way. This can be illustrated by comparing two names, *Los* and *Höör*.

The parish of *Los* is part of the municipality of Ljusdal, in Hälsingland. *Los* Village Council requested, with support from the local Church Council, that the spelling of the name *Los* should be changed to *Loos*. The name *Los* was first recorded in a Hälsingland source from 1552 and spelled *Losz*, with one *o*. Since then the spelling appears to have varied. The village community of *Los* was originally a Finnish village, occupied by settlers at the beginning of the 17th century. In the land registers of the 1600s the name appears in the compositions *Looskogh*, *Loskoug* and *Looshuuset*. In the 1815 land register these names are written as *Loskog* and *Loshuset*, and the name of the village as *Los*. The 1880 land register includes the variation *Loos* for both the name of the village and the parish. A well-known volume from 1726 documents both *Lose* and *Losiö* as parallel forms of *Los*, and it is probable that the origin of the name *Los* comes from the name of the lake, which is today written *Lossjön* [Los Lake]. The meaning of the word *lo*, from which an interpretation should derive, is not absolutely clear, although here the topographical meaning of 'opening, or gap' is relevant.

In order to justify writing *Loos* it should a) be considered likely that *Lo* is the original name of the present river *Loån* and that *Loos* in addition to *Lo* contains the word *os*, a word that means 'mouth' or 'entrance', which b) could indicate that the name is pronounced with both these syllables, approximately "lo-os". There is nothing to support this, however. The pronunciation is of one syllable [lo:s] with a long vowel sound which, as already mentioned, is not indicated in Swedish. When it comes to the interpretation of the word there is no evidence to support an original *lo* + *os* in terms of 'the mouth of the River Lo'. Such an interpretation is unlikely on both linguistic and factual grounds: the older written evidence points in quite another direction and the River Lo flows into Voxnan in a completely different parish, i.e. the river's "os" is not to be found in *Los*. The river, *Loån*, has *Lossjön* as its source and was therefore most probably named after the lake.

The only possible remaining argument for the spelling of *Loos* lies in its established long usage and whether this unequivocally favours one or the other spelling. In addition, according to the argument presented on page 6, long usage should be seen in a wider perspective. A name is not just a local matter, particularly when it is a parish name. This means that old spellings and other so-called decorative spelling like *Stjernhof*, *Wanäs*, *Wijk* and *Öhn* should not appear in official contexts today. *Loos* must be regarded as belonging to the same

category. Even in the future, the name of the parish should accord with linguistic correctness and the law, and be spelled *Los*.

The example of *Los* is also comparable to that of *Höör* in Scania. As you can see, the name is written with a double ö, despite the fact that most arguments speak against this. Originally the area was called *Hørg* (1145), *Hørgh sochn* (1347) and the like, which corresponds to a form of terrain, *hargh* ‘stone(heap)’, possibly ‘sacrificial stone’. With time the -gh disappeared and the name was instead written *Hør*, later *Hör* or *Höör*, with either one or two ö’s. The reason why the double ö spelling emerged victorious is quite unique. In a postal context the description *Här* (or ‘here’ in English) was at one time commonly used for post that was to be delivered within one’s own district. This *Här* was sometimes confused with *Hör*, which compounded the problem. In January 1917 the Swedish Government decided that the name of the village and parish should be written *Höör*. This was followed by an official confirmation from The Legal, Financial and Administrative Services Agency in 1918. This almost century-old, official tradition has meant that *Höör* – without being directly opposed to good place-name practice – can be spelt with two ö’s.

Photo captions, pp. 14 and 15

(p. 14) Los in Hälsingland. Note the location of Los and Lossjön in the upper section of the map and Loån’s os (mouth) in Voxnan some 25 km to the south. Section taken from the Red Map © The National Land Survey, Gävle 2001. Permission to reproduce, M2001/3316.

(p. 15) Letter from 1903 addressed to “Högädle Herr Actuarien Barthelsson, 15 a Nybrogatan, Här”. It was possible to use the postal district “Här” in this context as both the sender and addressee lived in the same district. Photo: Postmuseum, Stockholm.

Example 5: Lidköping (upon) Vänern

On several occasions during the 1980s and 1990s, the municipality of Lidköping applied to change the place-name of *Lidköping* to *Lidköping Vänern* and later *Lidköping vid Vänern* [Lidköping-upon-Vänern] on the grounds that *Lidköping* was often confused with *Linköping* in the neighbouring province of Östergötland. Not only does the confusion relate to the sending of letters, but also goods dispatched via land, rail and water have also been said to be delivered to the wrong town. This is another illustration of something that I have already touched upon, namely, that place-names established by long usage (*Lideköping* 1446) should not be changed without good cause. In this context, however, the third formulation of the Heritage Conservation Act relating to good place-name practice is also relevant:

“— the impact on names established by long usage shall be taken into account when forming new place-names”.

In the case of *Lidköping* it is not so much about creating or forming a new name, but rather a significant change. Nonetheless, one ought to consider what might happen to the naming custom – both present and future – if a name like *Lidköping vid Vänern* is officially adopted. While the Act doesn’t specify what should or should not be done when new place-names are being formed, the formulation of the Act does commit us to *consider*, i.e. observe, think about and take into account the consequences that a suggested name would have on those names that already exist and on naming customs as a whole. Official name givers should try to look at a suggested name in its context: in time, space and the toponymic situation.

Lidköping's first attempt at a name change – *Lidköping Vänern* – was rejected. The local municipality's second attempt, this time with the variation *Lidköping vid Vänern*, was also rejected. The reasons given were many – even though there wasn't then any law to refer to – but what is important is that both these name variations were regarded as unhistorical and thus deviated from the established tradition of Swedish place-naming practice. While the name *Lidköping vid Vänern* would certainly concur with a name type that already exists and works well in other countries, e.g. the English *Stratford-upon-Avon* and the German *Frankfurt am Main*, it would stand alone in the Swedish flora of names and could set a precedent in a way that might not be desirable. In less controlled contexts, name givers would be able to create a number of new names that had no relation to the historic Swedish naming custom and that thus risked being difficult to use. Linguistic constructions (to give the English equivalent) like “*Lidköping-upon-Vänern's streets*”, “*Lidköping-upon-Vänern's municipality*”, “*the sports ground in Lidköping-upon-Vänern*” would be cumbersome and unmanageable, and could even be misunderstood.

Naturally, international patterns of different kinds should not be opposed merely because they are foreign but – if such is the case – because they strike a discordant note in the Swedish language in general and thus create complications in the use of the name. An officially accepted name like *Lidköping vid Vänern* would also be something other than that which has been established and practiced since time immemorial, namely, *Lidköping* (with some variation in the pronunciation). This would probably lead to the longer, official name being used in parallel with the shorter, more unofficial name and confusion as to when one or the other should be used.

After having considered the affect that the suggested name could or would have on other established names the place-names standardization agencies in the country came to the conclusion that the local authority's argument wasn't sufficient to warrant a change of name, which is why it was rejected. Today, it would be possible to refer to the wording of the Act to affirm that the introduction of names like *Lidköping vid Vänern* [Lidköping-upon-Vänern] did not conform to good place-name practice.

Photo caption, p. 16

Lidköping. In the foreground the River Lidan (written in the form of *Liðæ*, ca. 1325), that gave the town its name of “handelsplatsen vid Lidan” [trading centre on the Lidan]. The Lidan flows into Lake Vänern. Photo: Jan Norrman/The National Heritage Board of Sweden.

Example 6: Högakustenbron [The High Coast Bridge]

In the example of the *High Coast Bridge* there was a clash of different and conflicting interests. The newly formed name of the new bridge was keenly debated by different agencies and organisations and endless columns relating to the name were published in the press during the 1990s. *The High Coast Bridge* (in connection with the more recent and newly formed name of *The High Coast*) was recommended by, for example, the tourist industry and certain commercial interests and was supported by the regional branch of Vägverket [The (Swedish) National Road Administration], where the ultimate decision was also to be made. The place-names standardization agencies (The National Land Survey, The Place-names Archives, The Swedish Place-names Advisory Board, The National Heritage Board, etc.) argued – even though the Act then did not yet include the place-name paragraph – that “*The High Coast Bridge*” was not a name that conformed to good place-name practice. The name was deemed to be linguistically cumbersome and it was argued that alternatively suggested names were more naturally suited to the established naming practices for the area, such as *The Veda*.

Bridge named after the village of Veda. *The High Coast Bridge* was regarded as a name that would cause problems with regard to its spelling: *Höga kustenbron?* *Höga Kusten bron?* *Högakusten-bron?* *Höga Kusten-bron?* Several variations have so far occurred in different contexts. In addition, the definite article form *-en*, as in *Höga kusten* (The High Coast), is a very unusual first element in a place-name when compared with examples of names in Stockholm like *Långholmsbron* rather than *Långholmenbron* (a bridge to Långholmen), *Kungsholmsgatan* rather than *Kungsholmengatan* (a street on Kungsholmen), and *Högdalstippen* rather than *Högdalentippen* (a dump in Högdalen).

In this context it would also have been possible to have put forward a sound argument with support from the Act to illustrate the problems and influences of names that are difficult to spell and pronounce, as opposed to established and easily managed name types such as *Vedabron*.

Photo captions, pp. 18 and 19

(p. 18) The High Coast Bridge – a beautiful bridge in surroundings of natural beauty. The bridge's name has been the subject of much debate. © Nils-Johan Norenlind/Tiofoto.

(p. 19) New “urban” development at Sickla Point, Hammarby Sjöstad, part of the district of Södra Hammarbyhamnen in south-eastern Stockholm. Photo: Staffan Nyström/The National Heritage Board of Sweden.

Example 7: The suffix -gränd in Stockholm

This example is taken from the municipal arena, represented by Stockholm, and concerns new streets being allocated new names. Several large development projects are in progress in Stockholm and the question of street names is dealt with on an ongoing basis as the city's Name Drafting Committee continuously tries to keep pace with plans and projects that demand the production of new names. One particular project relates to the Hammarby Sjöstad [Hammarby-on-Sea] development, a rather special enterprise when it comes to design, environmental consideration and political ambitions. The task of the Name Drafting Committee – as with other name preserving and name standardizing bodies – is to as far as possible take the actual nature and history of the district into consideration and test potential names in the light of the names that already exist and the overriding principles of naming that prevail in Stockholm. In short, the Name Drafting Committee is to ensure that “the impact on names established by long usage shall be taken into account when forming new place-names”, as it is expressed in the Heritage Conservation Act.

At the same time it is also expected that the Name Drafting Committee takes account of ideas and requests from town and city planners, architects, entrepreneurs and politicians. Nevertheless, the amount of work and number of considerations behind the Committee's final suggestions is either not apparent to the final decision-makers or perhaps isn't given any particular significance. When the Name Drafting Committee suggested that a number of cul-de-sacs in Hammarby Sjöstad should be given a name ending in *-gränd* [alley] (*Babordsgränd*, *Styrbordsgränd*, etc.) the City Planning Committee reacted by rejecting the suggestion and instead recommended the suffix *-gatan* [street], arguing that this sounded more “urban”.

This is perhaps possible, but the reason why the Name Drafting Committee suggested *-gränd* was that Stockholm's naming system tradition is such that place-name endings describe the actual character of the object or place, the nomenclature is somewhat definitive: *far* is an underground subway or underpass, *mot* is a motorway interchange or flyover

junction, *koppel* is included in names of short link roads or spurs that link the different service roads or junctions, while *gränd* (outside Stockholm's Old Town or Gamla stan) often signals a cul-de-sac. Being obliged to give cul-de-sacs names that end in *-gatan* also forces the Name Drafting Committee to break with the existing and established system – one that has been gradually developed over a long period of time. This could have a negative effect on the entire naming practice in Stockholm in that the system's authenticity is undermined. Whether the choice of the suffix of *-gatan* in preference to that of *-gränd* denotes the observance of good place-name practice is therefore a subject that is open to discussion.

Example 8: Rosengatan [Rose Street]

When it comes to the forming of new place-names, the wording of the Act does not provide any direct guidance as to what should be borne in mind. It merely says that “the impact on names established by long usage shall be taken into account”. This must mean, however, that one should avoid creating new place-names that can easily be confused with other place-names, and thus adversely affect the existing, established name and create problems for those using the name. In order to avoid any misunderstandings, names should be easy to grasp, easy to pronounce, easy to write, easy to identify and (if possible) easy to locate.

In an official letter, a group of property owners in the district of Solhem in western Stockholm request that the present *Avestagatan* “assumes its original name of Rosengatan (Rosenvägen according to the land registry map [...] 1932)”. The background is that together with a large part of the former parish of Spånga, Solhem was incorporated with Stockholm in 1950 and in this context was subjected to a name adjustment in order to eliminate any name clashes, at least within the local municipality. Up until then the street naming practice in both areas (as in a number of others) had developed in a way that was both unregulated and independent. The problem of the occurrence of similar names in Greater Stockholm still remains to a large degree. Both in and around the city today we can find, for example, 13 different *Granitvägen* [Granite Road], 11 *Gökvägen* [Cuckoo Road] and 13 *Skördevägen* [Harvest Road]. *Rosenvägen* also exists in four of the county's municipalities, and there is a *Rosengatan* in Sundbyberg as well as adjacent to the city block of *Rosenbusken* in Norrmalm in Stockholm.

Street names are still the most efficient way of specifying location and aiding traffic flow in the city. Introducing new examples of existing names such as *Rosengatan* or *Rosenvägen* (whether newly formed or revived) is hardly an expression of good place-name practice. Stockholm's Name Drafting Committee therefore refused the property owners' request. In addition, a change from *Avestagatan* to *Rosengatan* (*Rosenvägen*) must also be weighed against the first formulation of the Heritage Conservation Act's place-names paragraph which states that place-names established by long usage shall not be changed without good cause. Here too the argument is weighted against a change of name.

Example 9: Category names

The natural starting point for naming in the different local municipalities should be to try to link the names with something that already exists or has existed; preferably something that is familiar to many name users as this facilitates orientation. It could be, for example, an old building or settlement or activity, or perhaps a well-known and characteristic natural feature. But it is sometimes a matter of having to name so many new objects at the same time that the geographical and culture-historical background and resources can't provide sufficient inspiration and ideas. Street and city block names names are often needed simultaneously.

Group or category names are often used in such situations, i.e. names that logically interlink and match but that don't necessarily have any direct connection to the area where the name is to be used. *Trastvägen* [Thrush Road] and *Gökvägen* [Cuckoo Road] are names taken from the category of "birds", *Grekfararvägen* and *Jordanesvägen* are names taken from the category "prehistoric and archaeological Scandinavia", while *Grundet* and *Holmen* are city block names from the category "water-surrounded places", etc.

Category names have both advantages and disadvantages. One advantage is that a clear and well-defined category helps the local authority to place name groupings in the right places and thus facilitate a certain orienteering. Name users learn that "occupations" belong to one place, "fish" to another and "authors" to a third. The more names that are included in the category the easier it becomes to recognise and remember, and if city block and street names are linked to the same category, orientation naturally becomes easier. The objective of forming new names from category names ought to be to find simple, intelligible and distinct categories that don't coincide (which can be difficult in large municipalities where many names and categories already exist). Categories like "fungi" and "wild plants" have a lot in common, as do "artists" and "authors", while "fungi" and "artists" are quite different. Although not everyone is familiar with the fact that the person depicted in the street name *Ernst Josephsons Väg* was an artist and not a writer, the fact that Ernst Josephson is a person and not a mushroom is quite obvious – which says something about how categories should be adopted.

As an aside it should also be pointed out that for instance in Stockholm and Göteborg it has been a local custom to use upper case for the initial letter in each individual word of names consisting of two or more separate words [*Nils Ferlins Torg* and *Nockeby Kyrkväg* instead of *Nils Ferlins torg* and *Nockeby kyrkväg*, even though *torg* and *kyrkväg* are not names in themselves]. This is not good place-name practice. The main reason for not changing this is economic, in that it would mean having to change thousands of signs. However, a successive changeover to practices that have been adopted in other parts of the country and that are decreed by the Heritage Conservation Act are to be recommended.

One disadvantage with category names is that the connection between the name and the reality is often artificial. Another disadvantage is that a name within a category – without any direct reference to reality – lacks individuality and distinctive character, i.e. you might easily find your way to the area but it is not always easy to find your way about within the area. This is especially the case if names are similar in pronunciation or spelling. For example, creating a category of "birds" around *Gökvägen* [Cuckoo Road], *Hökvägen* [Hawk Road], *Kråkvägen* [Crow Road], *Råkvägen* [Rook Road], *Vråkvägen* [Buzzard Road], etc., would not be regarded as a manifestation of good place-name practice. It would be better to use, for example, *Beckasinvägen* [Snipe Road], *Blåmesvägen* [Blue-tit Road], *Bofinksvägen* [Chaffinch Road], *Gökvägen* [Cuckoo Road], *Trastvägen* [Thrush Road], etc., where the names are distinctly different from each other. Naturally it is much better if this is also linked to the local bird fauna.

Photo captions, p. 21

Photo 1) City block names in the category of “theatre” and street names in the category “Swedish artists”. The examples are from the district of Södra Ängby in Stockholm. Section of Stockholm municipality’s Land Register map.

Produced by The Land Survey in Stockholm and approved for publication 30/1 2001.

Photo 2) Jussi Björlings Allé, to the right-hand side of Kungsträdgården [The King’s Garden] in Stockholm and along which the great tenor used to walk to the Opera House. Photo: Staffan Nyström/The National Heritage Board of Sweden.

Example 10: Jussi Björlings Allé and Leijonanckers Aveny

Sometimes a local authority, an organisation, a local politician or an individual citizen wishes to honour a person by naming a street or place after them. Such names are usually referred to as commemorative names, e.g. *Raoul Wallenbergs Torg* [Raoul Wallenberg’s Square] in Stockholm, *Dag Hammarskjölds väg* [Dag Hammarskjöld’s Road] in Uppsala, etc. The argumentation for such a case is often comprehensive and the person’s services described with great gusto and feeling. Those responsible for names in the local authority can often find themselves in a strange situation in that the actual naming situation does not follow the usual practice, i.e. naming and name formation is not usually done in this way. What usually happens is that a new or radically changed object (a street, a building, a square, a park, etc.) needs a name. When it comes to commemorative names, the situation is reversed: a suggested name needs to be attached to an object, and preferably of course, to a spectacular or dignified object. How do you solve that problem? By and large in today’s concentrated society whatever needs to be named has already been given a name, which means that in principle there are three alternatives: 1) wait until a suitable object (perhaps) emerges in connection with a new building development, 2) search for a non-named object and give it a name, and 3) replace an older name with the new, suggested commemorative name. All these alternatives have their own problems and difficulties.

In the first alternative the time-aspect is unclear: you never know when a suitable place will emerge, which in itself creates impatience and disappointment for the name’s advocates. The connection between person and place becomes completely random, which is neither satisfactory nor appropriate in the case of a single commemorative name – as opposed to many people in a category grouping – as such a name suggests a link between person and place that doesn’t exist. Moreover, if a single name has already been allocated, a system of category names becomes more difficult to introduce – unless of course it is possible to build a category around that particular commemorative name.

The second alternative often concerns the places that either lie at the periphery or are of such low status that they haven’t been regarded as worthy of a name at all, such as small open market squares, tracks and footpaths, park areas, green belts and so on, that, according to some people, do not have the same status as the person to be honoured. In Stockholm many have evaluated places like *Greta Garbos Torg* and *Evert Taubes Terrass* in such terms.

The third alternative – replacing an older name with a new one – conflicts directly with the first phrase of the Heritage Conservation Act’s place-name paragraph, which states that “place-names established by long usage shall not be changed without good cause”. In addition, the suggested commemorative names are often difficult to associate with the Act’s second formulation, namely, “that place-names shall be spelled in accordance with generally

accepted rules for linguistic correctness". The problem here is that personal names are not covered by rules for Swedish linguistic correctness, but on the contrary displays a variety of old, decorative and sometimes personal spelling variations. It can also be difficult for personal names to live up to the basic expectation that street or place-names should be easy to grasp, pronounce and write.

For many years the Jussi Björling Society persisted in their request to Stockholm's Name Drafting Committee and others that a street or place should be named after the world-famous tenor. Their request was repeatedly rejected on the grounds of a lack of suitable object to be named. But a possibility suddenly presented itself in connection with the remodelling of an urban environment. The Name Drafting Committee had already previously stated that Jussi Björling and his name fulfilled the requirements and conditions of a commemorative name: he is dead, he is sufficiently well-known by the general public, he is a citizen of merit, his name is distinct, it is not linguistically difficult or cumbersome, and doesn't exist in the neighbouring municipalities.

When Kungsträdgården [The King's Garden] in central Stockholm was extended, the parallel avenues running along the sides of the garden were accentuated more than had been the case previously. The avenues had naturally existed before the extensions and Jussi used to regularly walk along one of them on his way to and from the Opera House, although at that time it didn't have a name. In 1998 the eastern avenue was designated as *Jussi Björlings Allé*, a commemorative name with a clear link to a person of merit and his occupation, a commemorative name that is functional and that hasn't been otherwise adopted.

Lieutenant Colonel F. W. Leijonancker was an engineer and the creator of Stockholm's water and sanitation installations. He was one of the great minds behind the ambitious urban development of 1857–1887.

In an official letter to the Name Drafting Committee, a private person requested that Leijonancker be recognised for his services with a street name and he made several suggestions. At first hand he asked that the present name *Ringvägen* in Södermalm should be changed to *Leijonancker's Aveny*, or alternatively *Leijonancker's Allé*. However, this didn't really conform to the first formulation of good place-name practice, namely, that place-names established by long usage should not be changed without good cause. *Ringvägen* (established in 1885) is an old, established and frequently used name. It is included in the addresses of many companies, institutions and private individuals. How would they react to this suggestion? *Aveny* would also be a new feature in Stockholm's flora of names, the consequences of which had to be tested against the Act's third formulation relating to "the impact on names established by long usage".

Stockholm's Name Drafting Committee has not been able to recommend acceptance of the proposed suggestion, mainly due to a lack of objects requiring a name, although the Committee has established that as a person, F. W. Leijonancker would be worthy of commemoration in the city. However, the surname *Leijonancker* is not completely suitable in the new formation of place-names as it does not conform to generally accepted rules for linguistic correctness. In other contexts *Lejon* is spelt *l-e-j-o-n* without an *i*, and the sound sequence *ank-* in for example the word *ankare* and the man's name of *Anker* is spelt *a-n-k* without a *c*. The name would undoubtedly lead to uncertainty and errors in writing.

In other words, the time is not yet ripe for a commemorative name with *Leijonancker* as base.

Example 11: Kebnekaisse–Kebnekaise–Giebmegáisi

The fourth phrase in the Heritage Conservation Act's paragraph on good place-name practice reads:

”– Swedish, Saami and Finnish names shall, as far as possible, be used in parallel on maps and also for signs and other marking in multilingual areas.”

I could probably write a book about this subject, but here necessity demands brevity. The history behind the above formulation is that, since time immemorial, Sweden has been a multilingual society and that nowadays Saami and Finnish have official status as national minority languages in Sweden. In northern Sweden, a considerable number of place-names are of Finnish or Saami origin, even though we have used them in a Swedish context for as long as can be remembered. *Kiruna* is regarded as a Swedish name today, although it is probably Finnish in origin. Finnish *Kiiruna* stems from the mountain, *Kiirunavaara*, which is an adaptation of the Finnish word of *kiiruna*, (meaning 'ptarmigan' in English), and this name is a translation of the Northern Saami *Giron*. To cut a long story short, provision was made about twenty years ago for the parallel signposting of KIRUNA/GIRON in order to signal the multilingual nature of this area.

The Heritage Inquiry's final report "Skyddet av kulturmiljön" [The Preservation and Protection of the Cultural Environment Inquiry] (SOU 1996:128), which also forms the basis for the Heritage Conservation Act's paragraph relating to good place-name practice, also says that the officially established orthography (way of writing) for each respective language should be used in all public contexts. This means that in its production of public maps, the National Land Survey is obliged to use the correct orthography for the respective languages, and that other official users, such as the National Road Administration in its signposting, are obliged to use the spellings recorded on the maps. A complication is that Saami is not one single language but several, of which at least three are represented in Sweden. Northern Saami, Lule Saami and Southern Saami are all very different. Some people also say that Ume Saami is a separate language, while others maintain that it is a variant of Southern Saami.

A special Southern Saami orthography has been established for a long time, although this is not presently used on maps. Northern Saami gained a definitive orthography in 1978 and Lule Saami in 1983. Maps with Saami names have been produced for more than a hundred years, however. On Ordnance Survey maps from the end of the 19th century there is a written variant that consciously tries to reproduce the sound of the Saami names. A particular cartography was created in connection with the publication of the topographical map at the beginning of the 1970s; a compromise that didn't take account of the different variations of the Saami language and that differed a great deal from the orthography of the Ordnance Survey map. The most recent linguistic orthographies constitute the third and most correct variant. *Kebnekaisse* is the Ordnance Survey form, *Kebnekaise* is that of the topographical map and *Giebmegáisi* is the Northern Saami variant. Other name suites in the same order are, for example, *Kårvagge–Kårsavagge–Gorsavággi* and with the Lule Saami orthography rather than the Northern Saami *Ålkas–Ålkatj–Oalgasj*.

The final formulation relating to good place-name practice included in the Heritage Conservation Act decrees that Swedish, Saami and Finnish names shall, as far as possible, be used in parallel. In such contexts, good place-name practice means a) that one does one's best to respond to this and b) that when choosing between different variations of, for example, Saami, one should follow the variant that is used or that has been decided upon for public map usage.

Photo caption, p. 23

Kebnekaise/Giebmegáisi, one of many objects in our multilingual area that the Heritage Conservation Act advises should be included on maps and in other official contexts as parallel names. Photo: Pål-Nils Nilsson/The National Heritage Board of Sweden.



To Conclude

After several decades of striving to strengthen the protection of our place-names, the Heritage Conservation Act's new recommendations came into effect on 1st July 2000. They decree that good place-name practice shall be observed in state and local government operations. I have tried to explain what this actually means through the above representative examples that illustrate different aspects of the concept of good place-name practice. Much more could have been added, and in many of the examples specific references and conditions could have been referred to. However, it isn't the individual case that matters most but the fact that place-names and good practice has been placed higher up on the public agenda, that place-names have been put in the spotlight and the fact that both the linguistic and heritage aspects of place-names need to be considered in future naming methods and procedures. A best scenario would be that national and local authority place-names operations, supported by the necessary legal mechanisms, became much more well-thought through, considerate and transparent – in short, permeated with good place-name practice – and in this way “rub off” onto other agencies, name producers and users. If there is enough interest and goodwill such a scenario can become a common goal – a goal that both unites and stimulates.



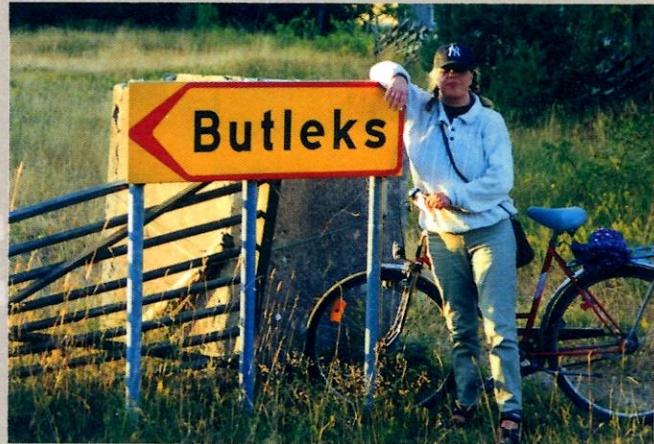
Ortnamnen och kulturminneslagen

Om tolkning och tillämpning av begreppet god ortnamnssed

God ortnamnssed

4 § Vid statlig och kommunal
skall god ortnamnssed iaktta.
Detta innebär att

- hävdunna ortnamn inte ändras till ständigt annat,
- ortnamn i övrigt stavas enligt
språkriktighet, om inte hävdunna
för annat,
- påverkan på hävdunna
av ortnamn, och
- svenska, samiska och finska
använts samtidigt på kartor
övrig utmärkning i flerspråkiga områden.



Ortnamnen och kulturminneslagen

**Om tolkning och tillämpning
av begreppet god ortnamnssed**



Riksantikvarieämbetet

Riksantikvarieämbetets förlag
Box 5405, 114 84 Stockholm
Tel. 08-5191 8000
Fax 08-5191 8083
www.raa.se
e-post: bocker@raa.se

Omslagsbilder:

Vägvisning till *Butleks* på Fårö, ett av öns många märkliga och fantasieggande ortnamn.
Ursprungligen är *Butleks* en form av ett ålderdomligt mansnamn **Botlajkr*, som innehåller
orden *bot* 'bot, bättring' och *laikr* 'lek, kamp'. Foto: Staffan Nyström/Riksantikvarieämbetet.

Våra runstenar omtalar ibland både personer och orter. Här på en av Risbyle-stenarna
(U 161) i Täby socken i Uppland möter vi bl.a. "ulf i skulobri". Idag heter Ulfs gård
Skålhamra. Foto: Bengt A. Lundberg/Riksantikvarieämbetet.

Redaktör Agneta Modig
Grafisk form Gustav Malmfors/Malmfors Typografik

© 2001 Riksantikvarieämbetet

1:1

ISBN 91-7209-215-7

Kristianstads Boktryckeri AB, 2001

Innehåll

Lagtexten 4

Förhistoria 5

Ortnamnen och deras olika roller 6

**Vad är hävd och
vad innebär hävdvunnen? 8**

Några typfall 10

- Fall 1: Skinnåkra 10
- Fall 2: Vultejusvägen 11
- Fall 3: Wanäs eller Vanäs? 12
- Fall 4: Los och Höör 14
- Fall 5: Lidköping (vid) Vänern 16
- Fall 6: Högakustenbron 18
- Fall 7: Efterleden -gränd i Stockholm 19
- Fall 8: Rosengatan 20
- Fall 9: Kategorinamn 20
- Fall 10: Jussi Björlings Allé och
Leijonanckers Aveny 21
- Fall 11: Kebnekaisse–Kebnekaise–Giebmegáisi 23

Till sist 24

Lagtexten

Från och med 1 juli 2000 finns en hänsynsparagraf om ortnamn införd i kulturminneslagens 1:a kapitel (Lag [1988:950] om kulturminnen m.m.). Texten är formulerad så här:

God ortnamnssed

4 § Vid statlig och kommunal verksamhet skall god ortnamnssed iakttagas. Detta innebär att

- hävdunna ortnamn inte ändras utan starka skäl,
- ortnamn i övrigt stavas enligt vedertagna regler för språkriktighet, om inte hävdunna stavningsformer talar för annat,
- påverkan på hävdunna namn beaktas vid nybildning av ortnamn, och
- svenska, samiska och finska namn så långt möjligt används samtidigt på kartor samt vid skyltning och övrig utmärkning i flerspråkiga områden.

Namn som godkänts för offentlig kartproduktion skall även i andra sammanhang användas i sin godkända form. Lag (2000:265).

Lagen vänder sig alltså uttryckligen till statliga och kommunala namngivare, namnförvaltare och – förhoppningsvis – namnvårdare. Den pekar ut de namn och namnformer som finns på de allmänna kartorna (dvs. kartor från Lantmäteriverket) som rättesnören att följa ”även i andra sammanhang”, alltså även utanför kartorna. Dessa är ju språkligt och namnvetenskapligt granskade av sakkunniga experter. Lagen säger inte uttryckligen att ”i andra sammanhang” också innefattar andra namnbrukare än de statliga och kommunala, men givetvis kan knappast någon vara betjänt av att det utvecklas flera parallella, konkurrerande namn eller namnformer på ett och samma objekt. Att medvetet framhärrda i något som går emot lagens bokstav eller andemening är alltså knappast förenligt med god ortnamnssed och bör givetvis undvikas.

I den här skriften ska jag, med hjälp av en rad konkreta exempel, lite mer gripbart försöka visa vad denna lagtext faktiskt betyder, hur orden ”hävdunna” och ”starka skäl” skall tolkas, vad frasen ”vedertagna regler för språkriktighet” egentligen avser och vad ”påverkan på hävdunna ...” kan innebära. Men först – för att understryka namnens många funktioner och stora betydelse för människan och samhället – ska jag kort beröra själva termen ortnamn och därefter ge en översiktlig bild av ortnamnens olika roller.

Förhistoria

I mer än tjugo år har frågan om ett lagskydd för ortnamnen diskuterats. Propäer har kommit från många håll om att något måste göras för att hindra myndigheter och enskilda från att godtyckligt ta bort eller förvansa ortnamn eller förändra deras syftning etc.

I början av 1980-talet tillsattes en statlig utredning som utmynnade i betänkandet "Ortnamns värde och vård" (SOU 1982:45). Betänkandet innehöll många goda förslag men resulterade inte i någon lag. I stället tillkom Ortnamnsrådet, ett organ sammansatt av representanter för en lång rad myndigheter och organisationer som hanterar namnfrågor på ett eller annat sätt. Rådets uppgift är fortfarande att vara just rådgivande till sin huvudman Lantmäteriverket, den officiella ortnamnsmyndigheten i landet, och samtidigt en informationskanal in och ut ur var och en av de organisationer som finns företrädda i rådet.

Argumenteringen för en ortnamnslag i någon form avstannade dock inte för att Ortnamnsrådet tillkom. Tvärtom fortsatte och intensifierades diskussionerna under 1990-talet, symposier organiserades, böcker och vetenskapliga artiklar skrevs i anslutning till ämnet, en ny och bredare utredning tillsattes, ett nytt betänkande "Skyddet av kulturmiljön" (SOU 1996:128) såg dagens ljus och flera riksdagsmotioner väcktes. Så småningom ledde detta till att ortnamnen, trots sin immateriella karaktär, likställdes med övriga kulturminnen och fick sitt lagrum i den lag som Riksantikvarieämbetet har överinseende över – kulturminneslagen.

Ortnamnen och deras olika roller

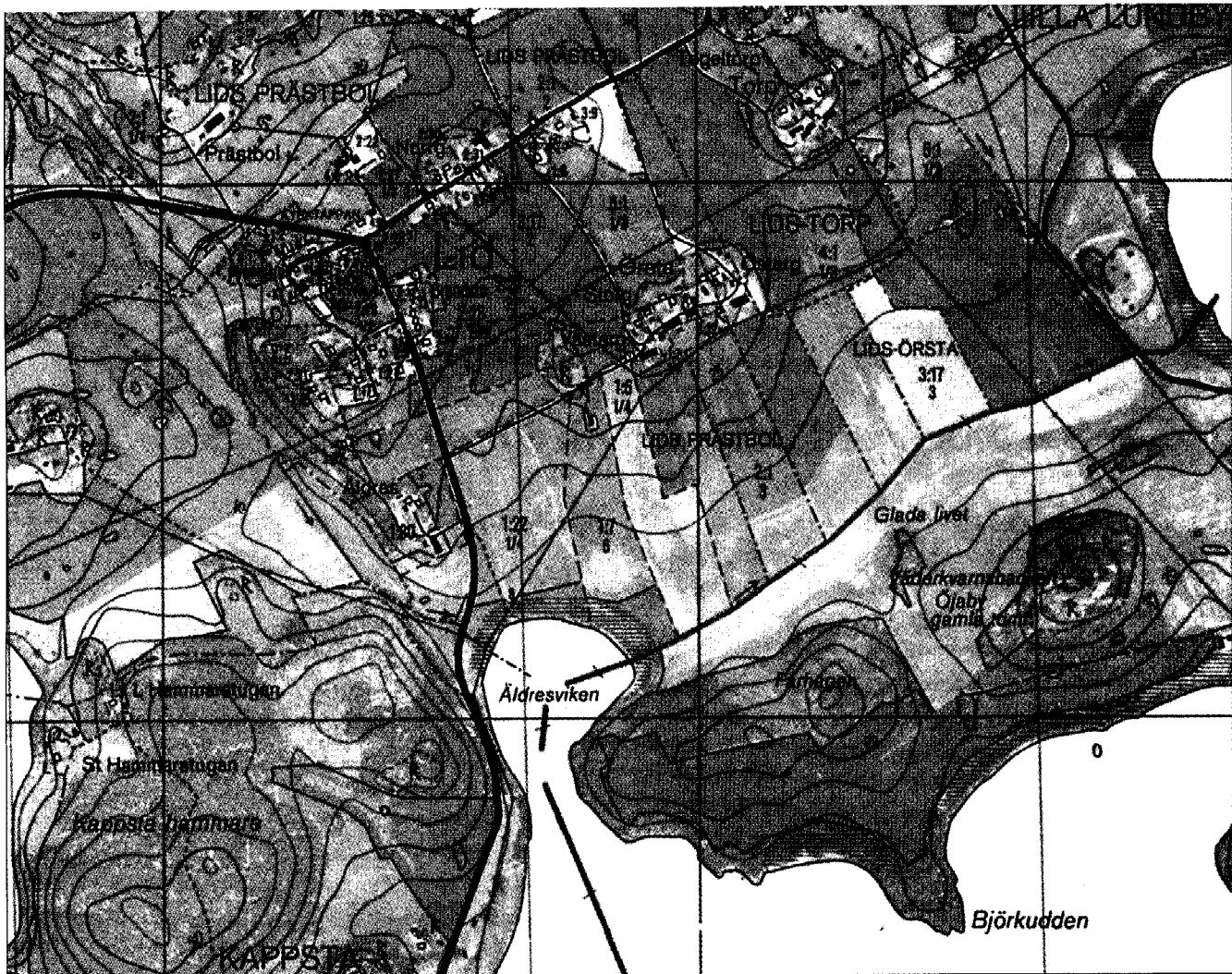
Nästan alla platser omkring oss heter någonting. Alla gårdar och byar och de flesta torp och småhus på landsbygden har namn. Varje gata och kvarter i våra städer har namn liksom många broar, parker, torg, trafikleder och offentliga byggnader. De ligger i en församling, en kommun, ett län och ett landskap som har namn, och inom dessa finns otaliga berg och dalar, skogar och slätter, sjöar och åar, vikar och öar, åkrar och ängar m.m. Även dessa bär i regel egna namn. Alla sådana namn på geografiska lokaliteter – stora som små – kallas *ortnamn*. Ortnamn innebär alltså inte bara namn på ”orter” i mer allmänspråklig mening, dvs. samhällen och städerna, utan är ett sammanfattande begrepp för alla geografiska namn: by- och gårdsnamn, kvartersnamn, sjönamn, vägnamn, åkernamn, ånamn, ängsnamn, önamn osv.

Ortnamnen har många roller. Ortnamnen är de språkliga uttryck vi helst och lättast använder för att tala om enskilda geografiska lokaler och särskilja dessa från varandra. Vi behöver ortnamnen dagligen för att kunna nämna platser i vår omgivning på ett smidigt och effektivt sätt, ett behov som sannolikt funnits sedan urminnes tider, även om de enskilda namnen inte alltid varit desamma. Ortnamnen fyller här en absolut nödvändig funktion. De särskiljer, identifierar och lokaliseras platser i rummet och de effektiviseras den språkliga kommunikationen.

För dagens människor och samhälle är ortnamnen alltså praktiskt nödvändiga i många avseenden. Men namnen har också en annan viktig roll, nämligen som historiska källor. De fångar och bevarar tillstånd, skeen-

den, episoder, intryck, tankar och känslor, ja de ger oss mer eller mindre begripliga meddelanden från det förflutna – och stundom nästan från nuet – och berättar därmed på olika sätt om sin tillkomsttid. Ortnamnen hänger ju intimitt samman med den kulturmiljö de förekommer i, alltså det livsrum som genom sekler har utnyttjats, påverkats och formats av människan: det agrara landskapet, fångst- och fiskeplatserna, slätterängarna och betesmarkerna, torv- och vasstärkerna, gruvorna, sand- och grustagen, byarna och tätorterna, vår egen tids industrialiserade stadsområden, barnens lekplatser, orienterarnas och golfspelarnas tummelplatser, fågel-skådarnas och jaktlagens utsiktspunkter etc., alla har de satt spår i namnskicket. Vi använder redan idag ortnamnen – men vi kan utnyttja dem ännu mer – för att förstå och lära oss mer om människan och hennes plats i naturen och kulturen förr och nu. Med en sådan ambition är det självklart att namnen, alltså själva källmaterialet, måste värnas och värdas.

Ortnamnen engagerar oss. De allra flesta människor bryr sig om ortnamn, de har någon slags relation till ”sina” ortnamn och känner sig berörda av det som gäller just dessa. I ortnamnen finns en psykosocial dimension, en dimension som får människor att känna sig personligt träffade när deras ortnamn ifrågasätts. Ortnamnen är ofta starkt kopplade till traditioner och till närheten i lokalsamhället, kanske till den egna socio-kulturella gruppen och till vi-känslan. Ortnamnen är för många en naturlig, integrerad del av deras identitet och deras rötter. Ett ingrepp i namnskicket kan därför upplevas som ett övergrepp, ett personligt påhopp, kanske



Ortnamn är en sammanfattande term för alla geografiska namn: bebyggelsenamn såsom *Örsta* och *Torp*, natur- och ägongnamn såsom *Äldresviken*, *Färhagen* och *Glada livet*, namn på gator, torg, broar och andra artefakter i det urbana landskapet m.m. Alla slags namn bär på en historia och alla slags namn är värda att värda.

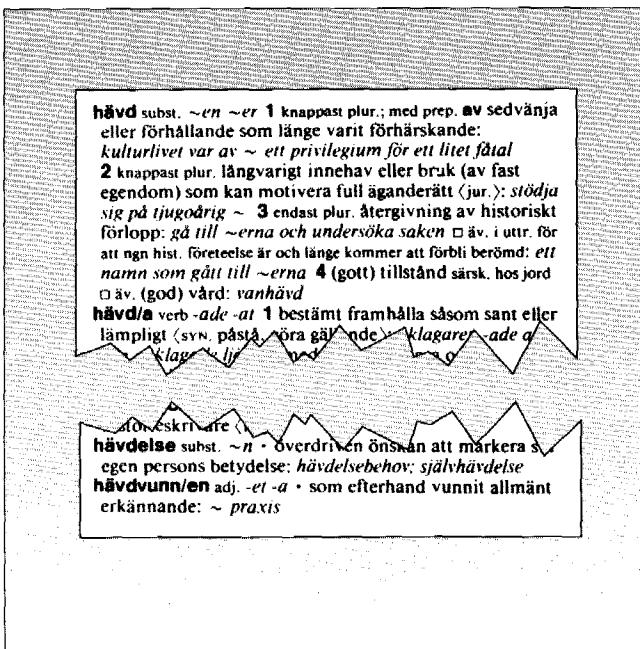
Något förstorat utsnitt ur Gula kartan © Lantmäteriverket Gävle 2001. Medgivande M2001/3316.

i synnerhet om det utförs av en myndighet eller ”överhet” av något slag. Denna starkt emotiva och identitetskapsande roll hos ortnamnen är mycket viktig och bör aldrig negligeras.

För nutidsmänniskan (och i allt väsentligt även för tidigare generationer) är alltså ortnamnen betydelsefulla på flera olika sätt: historiskt, socialt, psykologiskt och inte minst rent praktiskt. Namnen är ju oftast i levande bruk och de används i olika officiella sammanhang: på kartor, på vägskyltar, i postadresser, i fastighetsregister etc. Det är en självklarhet att namn och namnformer i

sådana sammanhang ska vara så välgrundade och rättvisande som möjligt, att de ska vara användbara av alla i olika situationer och att de därför måste kunna prövas och omprövas i takt med samhällets krav. Att exempelvis taxi och utryckningsfordon snabbt och säkert måste kunna vara på rätt plats är ett självklart samhälleligt behov. Visserligen finns det idag alltmer sofistikerade tekniska hjälpmedel för att hitta rätt, men fortfarande spelar ortnamnen en avgörande roll också i dessa sammanhang. Precis som i forntiden är och förblir en basal roll hos ortnamnen att vara lokaliserande.

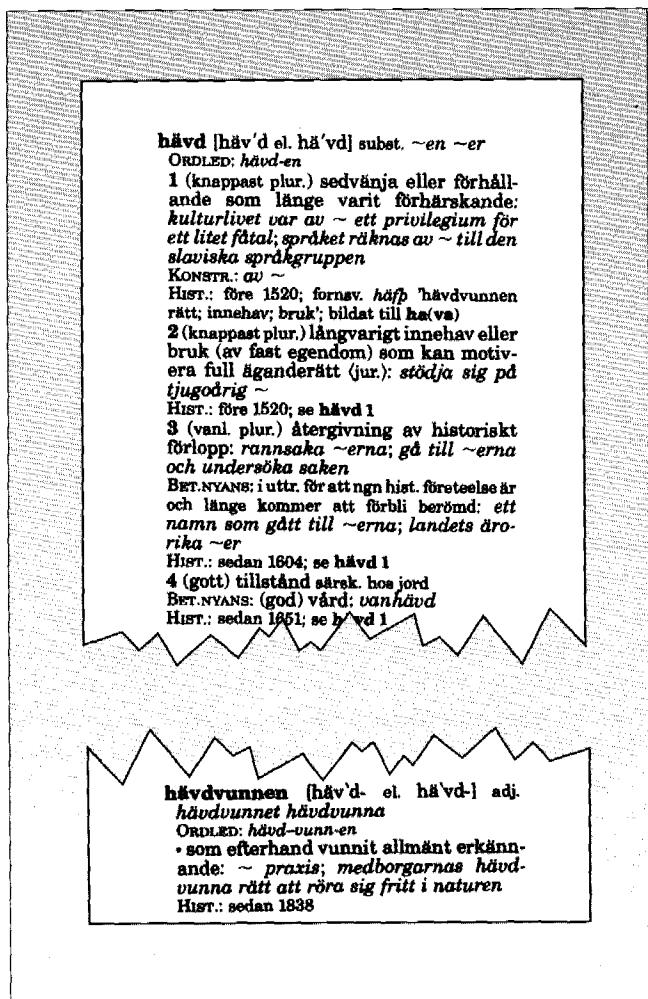
Vad är hävd och vad innebär hävdunnen?



Orden hävd och hävdunnen – exempel på ordförklaringar ur Norstedts svenska ordbok, Stockholm 1999.

När ortnamn ifrågasätts eller hotas beträffande form, stavning eller existens, försvaras de ofta med hänvisning till hävden. ”Namnet har lång hävd i trakten och bör inte ...”, ”Namnet skrivs av hävd ...” och liknande formuleringar kan komma såväl från ”drabbade” privatpersoner som från ortnamnvårdande myndigheter.

Även kulturminneslagen använder som vi har sett ordet ”hävdunnen” i tre av de fyra satser som förklarar och illustrerar begreppet god ortnamnssed. Men när blir ett namn hävdunnet och vad är egentligen hävd? Ja, ordböckerna säger t.ex. ”gammal sedvänja”, ”sedan länge stadgat bruk”, ”genom långvarig tradition vunnen bekräftelse”, och som vi kan se är alla dessa definitioner öppna för tolkning på flera sätt – inte minst när det gäller tidsperspektivet och omfattningen av hävden. Hur ska man förstå ”gammal”, ”sedan länge” och ”långvarig”? Hur många och vilka människor delar sedvänjan, bruket och traditionen? Ja, oftast råder nog en betydande, om än svårbeskriven, samsyn kring hävden. Men här finns också en uppenbar konfliktrisk. Här kan ibland två synsätt kollidera, två skilda perspektiv på tid och rum. Å ena sidan står då det lokala och individuella, där ”gammal”, ”sedan länge” och ”långvarig” tenderar att sammanfalla med den egna barndomen, med det egna livsloppet eller kanske med de närmaste generationerna dessförinnan, och där bruket, traditionen och bekräftelsen gäller inom den närmaste umgängeskretsen, familjen, släkten eller kanske inom resten av orten eller bygden. Å andra sidan står det nationella och allmängiltiga, där tidsperspektivet sträcker sig så långt bakåt som möjligt, där de senaste hundra åren ibland representerar



Nationalencyklopedins ordbok, Höganäs 1996. Fler exempel på definitioner finns i texten.

något kortvarigt och kanske tillfälligt, där bruk och bekräftelse relateras till hela trakten, regionens, landets kända historia och förutsätter en större krets av namnbrukare för att helt legitimeras. I det ena perspektivet kan ortnamnen med hänvisning till hävden göras till en lokal, ja närmast privat angelägenhet. I det andra perspektivet blir de – också med hänvisning till hävden – mer en angelägenhet för alla människor i landet, med en eftersträvad officiell och enhetlig form och stavning som i möjligaste mån är både historiskt förankrad och anpassad till allmänt svenskt språkbruk i övrigt. Det är främst med det senare perspektivet för ögonen som ortnamnsvårdande myndigheter i landet sedan länge har verkat och utifrån vilket man nu vill koppla begreppen *hävd* och god *ortnamnssed* till varandra.



Några typfall

Låt oss då se lite närmare på formuleringarna i lagen och försöka tillämpa dem på några konkreta fall. Namnen i exemplen är i något fall fingerade, men endast på ett sådant sätt att resonemangen blir tillämpliga på samma sätt och i lika hög grad som på de autentiska fallen.

Fall 1: Skinnåkra

Ägaren av fastigheten *Skinnåkra* 1:3 begär i en skrivelse att få ändra traktnamnet *Skinnåkra* till *Åkra* med hänvisning till dels att *Skinnåkra* är ett namn som är svårt ”att korrekt uppfatta och minnas”, dels att namnet rimmar illa med den verksamhet som han så småningom avser att driva på gården. Denna begäran kan nu prövas mot den första formuleringen i lagen:

”– hävdunna ortnamn inte ändras utan starka skäl”.



Skinnåkra ingår i en grupp samhöriga namn som innehåller elementet *åkra*. Något enkelt namn *Åkra* är dock inte belagt alls. Sedan 1700-talet finns *Stora Åkra* och *Lilla Åkra* upptagna i jordeböckerna i varierande former (*Stora Åkrarna*, *Stora Åkran*, *Stora-Åkran* etc.). Oavsett de skrivna formerna har det lokala och genuina uttalet av namnet mycket länge varit (och är fortfarande) *Storåkra* respektive *Lillåkra*. Dessa namn följer för övrigt ett mönster i landskapets namnskick som slår igenom också i en hel del andra namn: *Stora Valla* kallas *Storvalla* osv.

Till gruppen ansluter sig också en tredje bebyggelse *Skinnåkra*, f.d. *Skinn(ar)torp*, i den senare formen belagd i jordeböcker från 1760-talet och framåt. I namnuppteckningar som gjordes på platsen 1936 och 1944 kan man läsa ”*Skinnåkra, se Skinntorp*” resp. ”*Skinntorp = Skinnåkra. Skinntorp ej brukligt*”. Namnet *Skinntorp* användes alltså inte på platsen och uteslöts följdriktigt ur jordregistret 1928, men redan 1905 hade den ekonomiska kartan infört *Skinnåkra* vid sidan av *Stora*



Åkra. Fastigheten *Skinnåkra* 1:1 bildades 1904 och *Skinnåkra* 1:3 1950. Det tycks alltså som om *Skinnåkra* har en nästan hundraårig hävd som register-/traktnamn och en ännu längre hävd som namn över huvud taget. Det kan alltså sägas vara klart hävdvunnet, medan det föreslagna **Åkra** är nyskapat och helt saknar hävd. Att namnet skulle vara särskilt svårt att uppfatta och minnas, dvs. svårare än t.ex. *Skylsätter* och *Granboängen* i närheten kan heller inte styrkas på något sätt. Kort sagt föreligger knappast starka skäl att ändra det hävdvunna namnet, varför fastighetsägarens begäran måste avslås.

Fall 2: **Vultejusvägen**

I stadsdelen Norra Ängby i Brommatrakten i Stockholm ligger en gata med namnet *Vultejusvägen*. Namnet fördes på tal för några år av en av stadens medborgare som i en skrivelse till Bromma stadsdelsnämnd föreslog att ett namnbyte borde göras av ett "omöjligt" gatunamn. "Namnet har den tydlichen fått av en gammal präst som verkat i Bromma", står det i skrivelsen. Och visst, namnet ingår i en gatunamnskategori kallad "kyrkan och dess tjänare", som har använts vid namnsättning i Bromma. Johannes Vultejus (1639–1700) var präst, överhovpredikant, psalmdiktare och verksam i bl.a. Bromma. Gatunamnet *Vultejusvägen* fastställdes 1924 och kan alltså sägas ha en inte obetydlig hävd i trakten och i Stockholm.

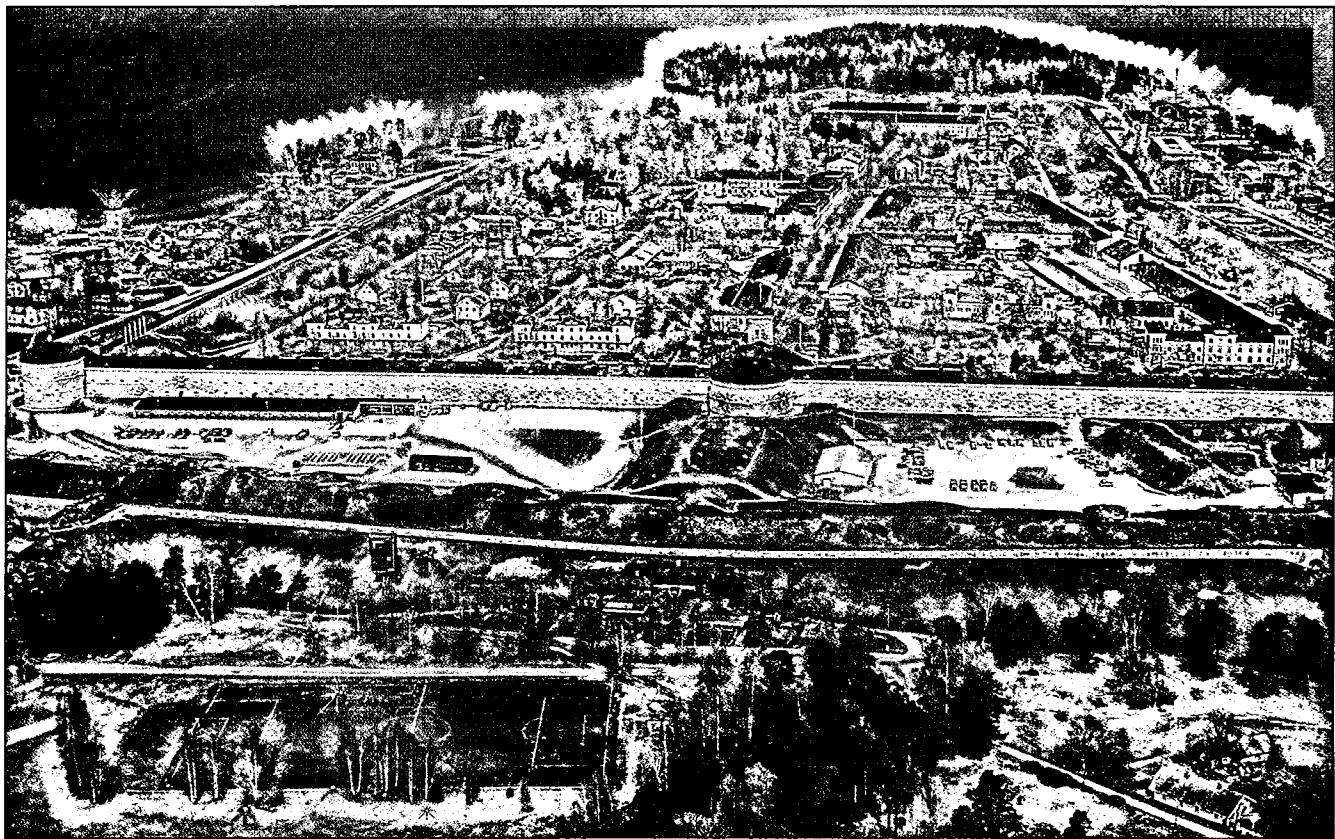
Mot hävden talar onekligen det som förslagsställaren sätter fingret på med sitt uttryck "omöjligt". Namnet är svårt att uppfatta och anknyta till något begripligt, och det blir påfallande ofta felstavat. *Wulltjusvägen*, *Vultiusvägen*, *Vuliliusvägen*, *Vulteusvägen*, *Bultiusvägen* m.fl. är former som dyker upp på postförsändelser till *Vultejusvägen*. Och till och med på den översiktskarta som stadsdelsnämnden i Bromma lät ta fram strax innan det här ärendet var aktuellt kunde man läsa *Vulteljusvägen*, alltså med ett *l* för mycket. Nu handlar det ännu om en enda person som direkt har klagat, men det är

som sagt inte svårt att finns stöd för hans argumentering om det omöjliga i namnet. Ett namnbyte påverkar dock alla som bor eller har verksamheter på gatan, och tänkbart vore därför att man lät även övriga få uttrycka sin åsikt i frågan (en enkät, ett stormöte eller liknande). Något sådant har ännu inte gjorts, men hypotetiskt skulle det kunna visa sig att en övervägande majoritet stöder förslaget att ändra namnet. En 75-årig hävd och prosten Vultejus' kulturhistoriska betydelse för Brommaborna och övriga Stockholmare skulle då få vägas mot en massiv folkopinion och en namnsituation som alldeles uppenbart vållar betydande olägenheter.

I ett sådant läge, och under förutsättning att det nya namnet uppfyller alla krav på ett väl fungerande namn, vore det fullt möjligt – och förenligt med god ortnamnssed – att hävda att starka skäl faktiskt föreligger för en namnändring.



Vultejusvägen, ett "omöjligt" namn på en gata i Norra Ängby i Stockholm, enligt en av stadens medborgare. Namnet kan diskuteras i ljuset av lagparagrafen om god ortnamnssed.
Foto: Staffan Nyström/Riksantikvarieämbetet.



Karlsborgs fästning eller *Vanäs* fästning, som den ursprungligen kallades, byggdes 1819–1919 på Vanäs udde i Vättern.
Foto: Jan Norrman/Riksantikvarieämbetet.

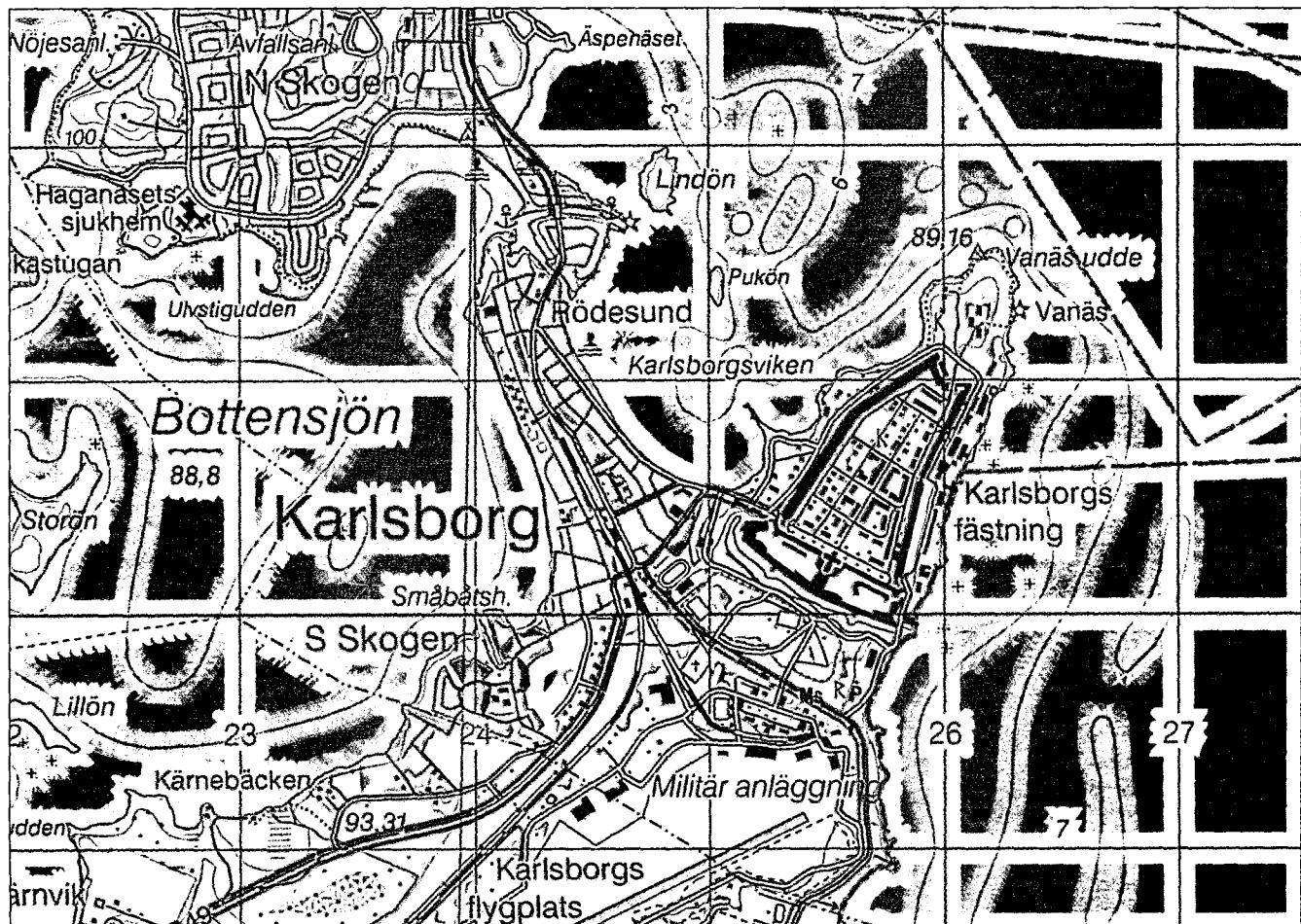
Fall 3: Wanäs eller Vanäs?

En begravningsplats i Karlsborg i Västergötland ska namnsättas. Traktens hembygdsförening föreslår namnet *Wanäs kyrkogård* på grund av kopplingen till Vanäs fästning, som egentligen var själva incitamentet till att begravningsplatsen kom till. Alldeles oavsett det föreslagna namnets kvaliteter i övrigt kan detta fall få illustrera den andra formuleringen i lagen:

“— ortnamn i övrigt stavas enligt vedertagna regler för språkriktighet, om inte hävdunna stavningsformer talar för annat”.

Det handlar alltså här om namnparet *Vanäs/Wanäs* men resonemangen kan i det stora hela tillämpas på alla snarlika fall: *Väsby/Wäsbyp*, *Vallby/Wallby*, *Vreta/Wreta*, *Väster-/Wäster-* osv. Ortnamn ska enligt lagen följa vedertagna regler för språkriktighet, dvs. i stavning och ortografi följa svenska språket i övrigt, såsom detta finns kodifierat i senaste upplagan av Svenska Akademien ordlista (1998), såvida inte en mycket stark hävd talar emot detta. Detta är en princip och praxis inom svensk namnvård som följts i decennier och som nu alltså fått ytterligare stöd i lagen.

Stavningen av såväl ord som namn var förr i tiden på ett helt annat sätt än idag godtycklig och oreglerad

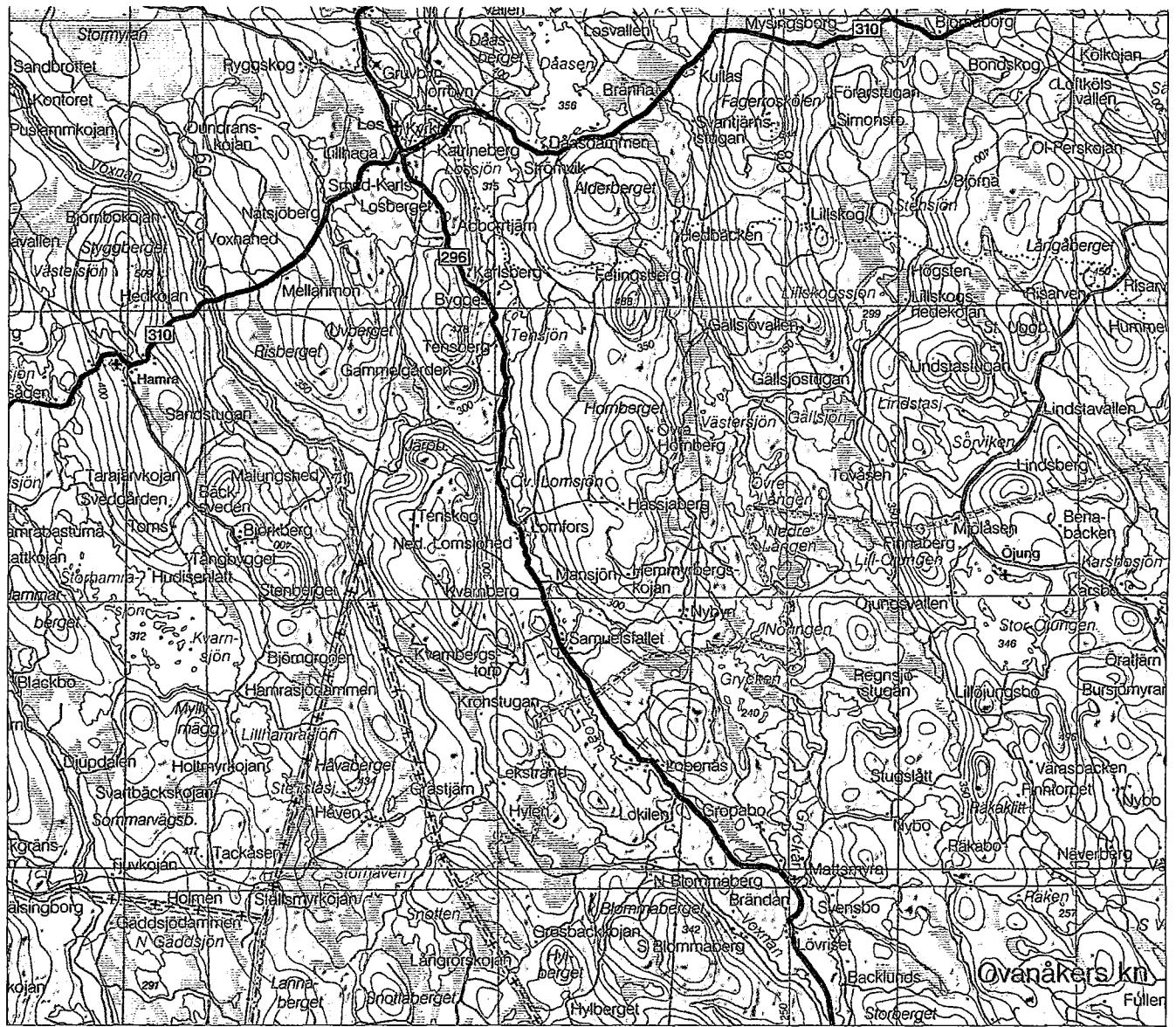


Vanäs och *Vanäs udde* i Vättern, skrivna med enkelt V, såsom namnen länge har stavats i alla offentliga sammanhang. Utsnitt ur Gröna kartan © Lantmäteriverket Gävle 2001. Medgivande M2001/3316.

(jfr också variationen *-näs/-nes*). När stavningen av svenska språket reformerades kring det förra sekelskiftet utmönstrades helt en rad stavningsvarianter, såsom *quarn*, *hvilken*, *winter*, *räfven*, *begräfning* etc. till förmån för de nutida *kvarn*, *vilken*, *vinter*, *räven*, *begravning* etc. Det finns alltså ingen anledning att stava namnet *Vanäs* på något annat sätt än *Vanäs* med enkelt V (ej W som inte längre används i svenska). Det finns överhuvud taget ingen anledning att kämpa för en föråldrad stavning i just ortnamn. Det kulturella och historiska

värdet, minnen, traditionerna m.m. ligger i själva namnet och i platsen, inte alls i stavningen.

Finns det då någon stark hävd som talar för motsatsen? Nej, knappast! *Vanäs* innehåller sannolikt det fornsvenska ordet *vadhi* 'rågång'. Namnet är känt sedan 1500-talet och har genom åren stavats med antingen W eller V utan någon egentlig systematik (*Wænäs* 1540, *Vadenäs* 1544, *Wadenes* 1545 osv.). Namnet på begravningsplatsen bör alltså – under iakttagande av god ortnamnssed – skrivas *Vanäs*.



Los i Hälsningland. Lägg märke till Los och Lossjöns läge i övre delen av kartan samt Loåns os (mynning) i Voxnan ca 25 km söder därom. Utsnitt ur Röda kartan © Lantmäteriverket Gävle 2001. Medgivande M2001/3316.

Fall 4: Los och Höör

Till vedertagna regler för språkriktighet hör också att vi i svenska inte markerar vokallängd genom dubbelteckning. Vi skriver alltså inte *boot*, *reed* eller *glas* för att skilja dessa från *bott*, *redd* och *glass*, där vokalen är kort. Samma praxis tillämpas också inom den officiella namnvården, och denna praxis kan nu ges ytterligare tyngd med stöd av lagen. God ortnamnssed innebär att dubbeltecknad vokal endast bör förekomma i ortnamn

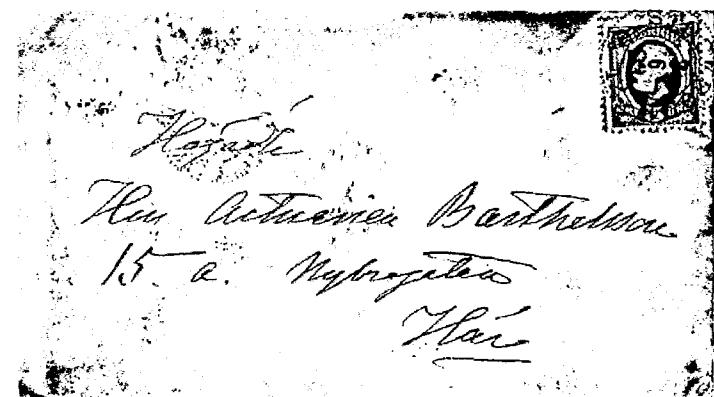
i mycket speciella fall, och då på grund av en stark, brett förankrad hävd att stava på detta avvikande sätt. Låt oss jämföra två namn.

Los församling ligger i Ljusdals kommun i Hälsingland. Loos byråd begärde, med stöd av bl.a. församlingens kyrkoråd, att få stavningen av församlingsnamnet *Los* ändrad till *Loos*. Namnet *Los* är äldst nämnt 1552 i en förteckning över ålhus i Hälsingland, och

skrivs då *Losz*, alltså med ett o. Stavningen har därefter varit vacklande. Samhället Los är ursprungligen en finnby upptagen i början av 1600-talet. I 1600-talets jordeböcker förekommer namnet i sammansättningarna *Looskogh*, *Loskoug* och *Looshuuset*. I 1815 års jordebok skrivs dessa namn *Loskog* och *Loshuset*, och bynamnet skrivs *Los*. Jordeboken för 1880 har formen *Loos* för såväl bynamnet som sockennamnet. I ett känt bokverk från 1726 redovisas *Lose* och *Losiö* som parallella former till *Los* och det är sannolikt att namnet *Los* ursprung ska sökas i sjönamnet, det som idag skrivs *Lossjön*. Innebördens av ordet *lo*, som en tolkning då bör utgå ifrån, är inte helt klarlagd men en topografisk innebörd 'öppning, glänta' ligger nära till hands.

För att motivera en stavning *Loos* bör man dels kunna göra det troligt att *Lo* äldst är namnet på nuvarande *Loån* och att *Loos* förutom *Lo* innehåller ordet *os* '[å]mynning', dels kunna visa att namnet uttalas med båda dessa stavelse, ungefär "lo-os". Men något stöd för detta finns inte. Utalet är ett enstavigt [lo:s] med lång vokal, och lång vokal dubbeltecknas som sagt inte i svenska. Vad gäller tolkningen finns heller inga belägg för ett ursprungligt *lo + os* 'Loåns mynning'. Ett sådan tolkning är osannolik av både språkliga och sakliga skäl. Det äldsta skriftliga belägget pekar i en annan riktning och *Loån* mynnar ut i *Voxnan* i en helt annan församling, dvs. åns "os" ligger inte i *Los*. *Loån* har *Lossjön* som källsjö och har rimligen fått sitt namn efter sjön.

Det enda kvarvarande argumentet för stavningen *Loos* är den lokala hävden. Om hävden kan sägas att den inte entydigt talar för det ena eller andra stavningsättet. Dessutom bör hävden enligt resonemangen på s. 8–9 ses i ett vidare perspektiv. Ett namn är ju inte bara en lokal angelägenhet, i synnerhet inte när det handlar om ett församlingsnamn. Detta innebär bl.a. att gammalstavning och annan s.k. dekorativ stavning såsom *Stjernhof*, *Wanäs*, *Wijk* och *Öhn* inte bör förekomma i officiella sammanhang idag. *Loos* får anses höra till samma kategori. Församlingsnamnet bör alltså även i fortsättningen och helt i enlighet med språkriktighet och med lagen stavas *Los*.



Brev från 1903 adresserat till "Högadie Herr Actuarien Barthelsson, 15 a Nybrogatan, Här". Postorten "Här" gick att använda eftersom avsändaren och adressaten fanns på samma ort.

Foto: Postmuseum, Stockholm.

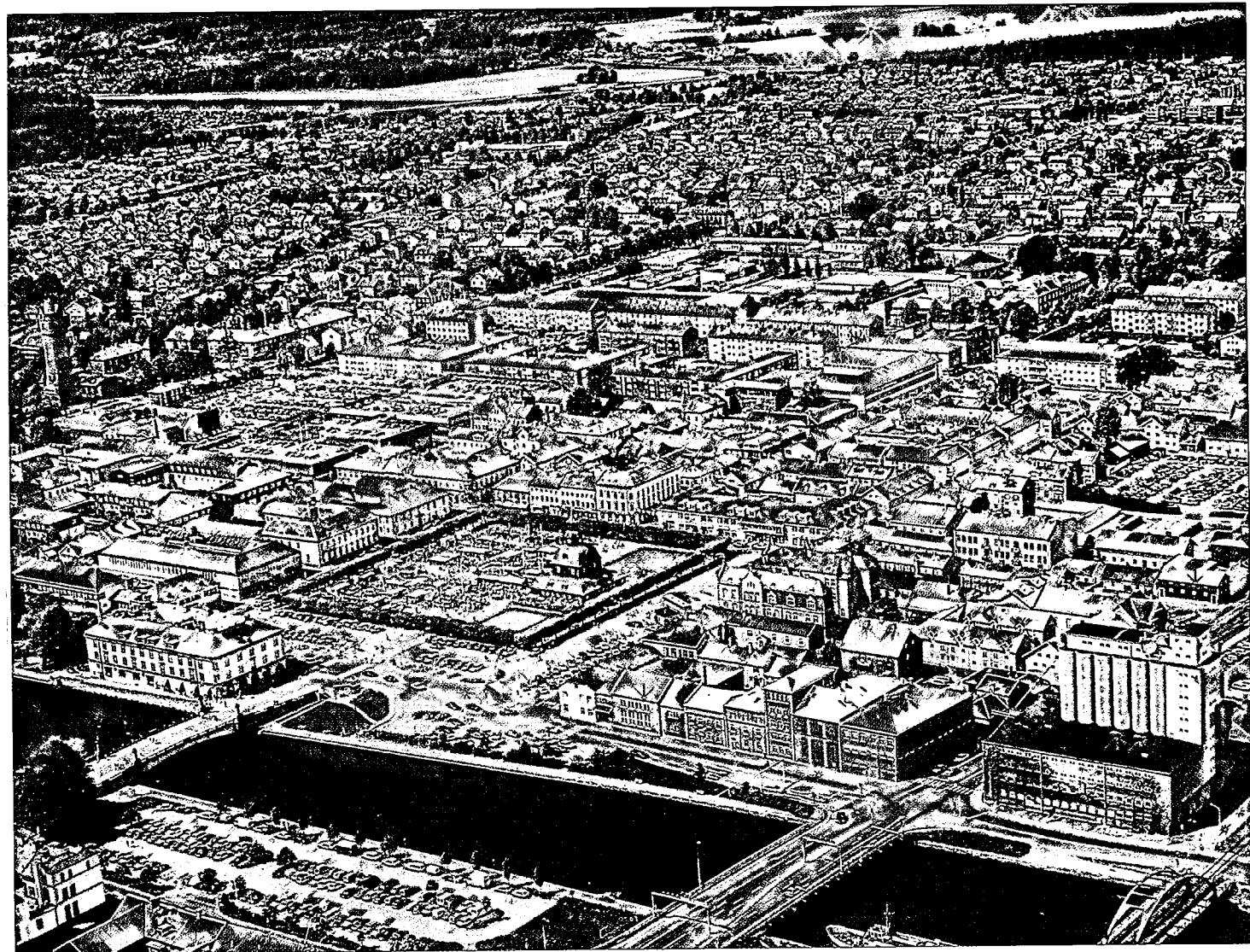
Med normalfallet *Los* kan så jämföras undantaget *Höör* i Skåne. Namnet skrivs som synes med dubbeltecknat ö trots att de flesta argument talar emot detta. Ursprungligen hette orten *Hørg* (1145), *Hørgh sochn* (1347) och liknande, vilket motsvarar en form av terrängbeteckningen *hargh* 'sten(hop)', möjligen 'offersten'. Med tiden föll -gh bort och namnet kom att skrivas *Hør*, senare *Hör* eller *Höör* med omväxlande ett eller två ö. Skälet till att stavningen med dubbla ö till sist gick segrande ur konkurrensen är särdeles unikt. I postala sammanhang var det förr vanligt med adresseringen *Här*, använd på den post som skulle delas ut inom den egna orten. Detta *Här* blandades ihop med *Hör*, vilket vällade problem. I januari 1917 meddelade därför Kungl. Maj:t att by- och sockennamnet skulle skrivas *Höör*. Detta följdes av en skrivelse från Kammarkollegiet 1918 med samma innebörd. Denna smart hundraåriga, officiella hävd gör alltså att *Höör* – utan att direkt strida mot god ortnamnssed – kan stavas med två ö.



Fall 5: Lidköping (vid) Vänern

Lidköpings kommun gjorde vid flera tillfällen under 1980- och 90-talen framställan om att få ändra ortnamnet *Lidköping* till *Lidköping Vänern* eller senare *Lidköping vid Vänern* med motiveringen att *Lidköping* alltför ofta blandas ihop med *Linköping* i grannlandskapet Östergötland. Vanligast är förväxlingar i post-sammanhang, men också godsförsändelser med bil, järnväg och båt sägs emellanåt ha levererats till fel stad.

Lidköping. I förgrunden ån Lidan (belagd i formen Liðæ ca 1325), som gitt staden dess namn 'handelsplatsen vid Lidan'. Lidan mynnar ut i Vänern. Foto: Jan Norrman/Riksantikvarieämbetet.



Här aktualiseras naturligtvis det jag har illustrerat tidigare, nämligen att hävdvunna ortnamn (*Lideköping* 1446) inte ska ändras utan starka skäl, men vi kommer också över på den tredje formuleringen i kulturminneslagens paragraf om god ortnamnssed:

"– påverkan på hävdvunna namn beaktas vid nybildning av ortnamn".

I fallet *Lidköping* handlar det kanske inte helt om nybildning av ortnamn utan snarare om en väsentlig förändring, men icke desto mindre bör man *beakta* vad som händer med resten av namnskicket – det nu existerande och det framtida – om ett namn som *Lidköping vid Vänern* blir officiellt accepterat. Lagen säger inte konkret vad man ska göra eller inte göra när man nybildar ortnamn, men lagens formulering gör oss skyldiga att *beakta*, dvs. tänka över och ta hänsyn till de konsekvenser ett föreslaget namn får på de enskilda namn som redan finns och på hela namnskicket i stort. Offentliga namngivare måste alltså försöka betrakta ett föreslaget namn i sitt sammanhang: i tiden, i rummet och i den namntypologiska situationen.

Lidköping fick redan första gången man ansökte om en namnändring – denna gång till endast *Lidköping Vänern* – avslag på sin begäran. När kommunen återkom med varianten *Lidköping vid Vänern* ledde även detta till avslag. Skälen för avslag var många – även om det då inte fanns någon lag att åberopa – men det viktigaste var att båda dessa namnvarianter är ohistoriska och helt avviker från traditionen inom svenska ortnamnskick. Namnet *Lidköping (vid) Vänern* skulle visserligen ansluta till en namntyp som finns och fungerar i andra länder, t.ex. det engelska *Stratford-upon-Avon* och tyska *Frankfurt am Main*, men det skulle stå helt allena i den svenska namnfloran och det skulle kunna bli prejudicerande på ett sätt som inte vore önskvärt. Namngivare i mindre kontrollerade sammanhang skulle kunna skapa en mängd nya namn som fjärmar sig från

det historiskt framvuxna svenska namnskicket och som därmed riskerar att bli svåra att använda. Språkliga konstruktioner som "Lidköping vid Vänerns gator", "Lidköping vid Vänerns kommun", "idrottsplatsen i Lidköping vid Vänern" skulle bli tunga och ohanterliga, och till och med kunna missförstås.

Utländska mönster av olika slag ska självklart inte motarbetas för att de är utländska utan – om så är fallet – för att de rimmar illa med det svenska språket i övrigt och därför riskerar att komplikera användningen av namnen. Ett fastställt officiellt namn *Lidköping vid Vänern* skulle också bli ett annat än det som är hävdvunnet och gångbart i det allmänna och lokala språkbruket sedan urminnes tider, nämligen *Lidköping* (med lite varierande uttal). Detta skulle sannolikt leda till att ett längre, officiellt namn skulle finnas sida vid sida med ett kortare, mer inofficiellt. När används det ena och när används det andra?

Efter att på detta sätt ha beaktat den påverkan det föreslagna namnet skulle (kunna) få på andra hävdvunna namn kom de ortnamnsvårdande myndigheterna i landet fram till att kommunens argument för ett namnbyte inte vägde tungt nog, varför framställan avslogs. Idag skulle man med stöd av lagen kunna hävda att införande av namn som *Lidköping vid Vänern* inte är förenligt med god ortnamnssed.



Fall 6: **Högakustenbron**

I fallet *Högakustenbron* stod olika särintressen mot varandra. Det nybildade namnet på den nya bron debatterades livligt mellan olika myndigheter och organisationer och det skrevs spaltmeter om namnfrågan i pressen under några år på 1990-talet. *Högakustenbron* (i anslutning till det i sig unga och nybildade namnet *Höga kusten*) förespråkades av bl.a. turistnäringen och vissa kommersiella intressenter och understöddes av Vägverket, genom dess regionala organisation, där också det yttersta beslutet om namnet fattades. De ortnamnsvårdande myndigheterna (Lantmäteriverket, ortnamnsarkiven, Ortnamnsrådet, Riksantikvarieämbetet m.fl.) menade – även om lagen ännu inte existerade – att *Högakustenbron* inte är ett namn förenligt med god ortnamnsedd. Dels är namnet en språkligt otymplig namnbildning, sade man, dels finns alternativa namn som på ett naturligt sätt ansluter till det hävdunna namnskicket på orten, *Vedabron* t.ex. efter byn *Veda* vid det ena brofästet. *Högakustenbron* är ett namn som väller problem beträffande skrivsättet: *Höga kustenbron?* *Högakusten-bron?* *Höga Kusten bron?* *Höga Kusten-bron?* Åtskilliga varianter har hittills förekommit i olika sammanhang. Dessutom är ju en bestämd form som *Högakusten-* högst ovanlig som bestämningsled i ortnamn, jämför *Långholmsbron* till *Långholmen* (inte *Långholmenbron*), *Kungsholmsgatan* på *Kungsholmen* (inte *Kungsholmengatan*) och *Högdalsstippen* i *Högdalen* (inte *Högdalentippen*) för att ta ännu några Stockholmsexempel.

Aven här kunde man idag med stöd av lagen ha argumenterat bättre och hävnisat till den negativa påverkan på det hävdunna namnskicket som ett namn som *Högakustenbron* kan få som incitament och prejudikat till fler och fler svårskrivna och svårsagda namn på bekostnad av hävdunna och språkligt lätt hanterliga namntyper som t.ex. *Vedabron*.

Högakustenbron – vacker bro i naturskön omgivning.
Men brons namn har varit föremål för mycket debatt.
© Nils-Johan Norenlind/Tiofoto.



Ny, "stadsmässig" bebyggelse under uppförande på Sickla udde i Hammarby Sjöstad inom stadsdelen Södra Hammarbyhamnen i sydöstra Stockholm. Foto: Staffan Nyström/Riksantikvarieämbetet.

Fall 7: Efterleden -gränd i Stockholm

Från den kommunala arenan, representerad av Stockholm, hämtar jag nästa fall, som handlar om namngivning av nya gator med nya namn. Flera stora exploateringsprojekt pågår i Stockholm och namnfrågorna behandlas fortlöpande i stadens namnberedning i takt med att planer och projektering fortskridet. Ett projekt gäller Hammarby Sjöstad, ett på många sätt speciellt företag när det gäller utformning, miljötänkande och politiska ambitioner. Namnberedningens uppgift är alltid – i likhet med den hos andra namnvårdande organ – att i möjligaste mån ta hänsyn till det aktuella områdets natur och förhistoria samt att pröva tänkbara namn mot det namnförråd som redan finns på platsen och mot de övergripande principer för namngivning som råder i Stockholm. Kort sagt ska Namnberedningen se till att ”påverkan på hävdvunna namn beaktas vid nybildning av ortnamn”, som kulturminneslagen uttrycker det.

Samtidigt ställs också krav på Namnberedningen att i konkreta namn omsätta tankar och önskemål från stadsplanerare, arkitekter, entreprenörer och politiker. Det förarbete och de överväganden som ligger bakom beredningens slutliga namnförslag når dock inte alltid fram till beslutsfattarna, eller också tillmäts detta ingen bety-

delse. När Namnberedningen föreslog att ett antal återvändsgator i Hammarby Sjöstad skulle få namn på -gränd (*Babordsgränd, Styrbordsgränd* m.fl.) reagerade stadsbyggnadsnämnden genom att underkänna förslagen och istället förorda namn på -gatan, med motivering att denna efterled är mer ”stadsmässig”.

Möjligen är det så, men skälet till att beredningen föreslog -gränd var att det sedan länge finns ett system i Stockholms namngivning, där efterlederna nyttjas för att beskriva objektets karaktär, en tämligen fast nomenklatur alltså: *far* innebär en underjordisk lastgata, *mot* är en planskild korsning mellan motorväg och annan väg, *koppel* ingår i namn på korta förbindelsevägar som sammankopplar de olika delarna av planskilda trafikplatser och *gränd* (utanför Gamla stan) signalerar oftast återvändsgata. Genom att nu tvingas ge återvändsgator namn som slutar på -gatan, tvingas också Namnberedningen att bryta sönder det system som finns och som kontinuerligt byggs upp. Detta kan få en negativ inverkan på hela namnskicket i Stockholm i och med att systemets tillförlitlighet undergrävs, och huruvida valet av efterleden -gatan framför -gränd vittnar om iaktagande av god ortnamnssed kan därför diskuteras.

Fall 8: Rosengatan

När det gäller nybildning av ortnamn ger lagtexten ingen direkt vägledning till vad man ska tänka på, den säger uttryckligen endast att ”påverkan på hävdunna namn [ska] beaktas”. Detta måste dock innebära bl.a. att man inte ska bilda ortnamn som lätt kan förväxlas med andra ortnamn och därmed på ett olyckligt sätt påverka de hävdunna namn som redan finns och skapa besvär för dem som brukar namnen. Namn bör alltså – för att undvika missförstånd och för att över huvud taget fungera väl – vara lätt att uppfatta, lätt att uttala, lätt att skriva, lätt att identifiera och (om möjligt) lätt att lokalisera.

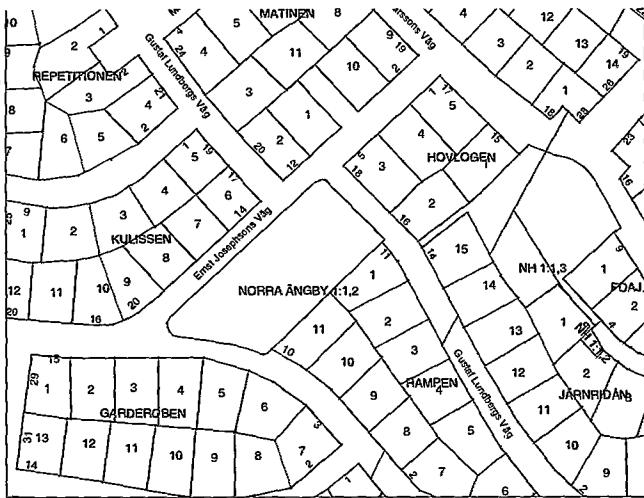
En grupp fastighetsägare i stadsdelen Solhem i västra Stockholm begär i en skrivelse att nuvarande *Avestagatan* ”återfår sitt ursprungliga namn Rosengatan (Rosenvägen enligt tomtkarta [...] 1932)”. Bakgrunden är att Solhem tillsammans med större delen av gamla Spånga socken inkorporerades med Stockholm 1950, och i samband därmed utsattes för en namnreglering i syfte att undanröja namnkollisioner åtminstone inom kommunen. Fram till dess hade gatunamnsskicket i de bågge orterna (liksom i en rad andra) fått växa fram mer oreglerat och rätt oberoende av varandra. Problemet med likalydande namn inom Storstockholm kvarstår dock i hög grad. I och omkring huvudstaden finner vi idag t.ex. 13 olika *Granitvägen*, 11 *Gökvägen* och 13 *Skördevägen* för att bara ta några exempel. *Rosenvägen* finns i fyra kommuner i länet och *Rosengatan* finns dels i Sundbyberg, dels intill kvarteret *Rosenbusken* på Norrmalm i Stockholm.

Gatunamnen är fortfarande det mest utnyttjade sättet att ange belägenhet och att dirigera trafik i staden. Att i en sådan namnsituation införa ytterligare ett namn *Rosengatan* eller *Rosenvägen* vore alltså knappast ett uttryck för god ortnamnssed. Namnberedningen i Stockholm avstyrkte därför fastighetsägarnas begäran. Dessutom måste naturligtvis en ändring *Avestagatan* > *Rosengatan (Rosenvägen)* vägas också mot den första formuleringen i kulturminneslagens ortnamnsparagraf, den om att hävdunna namn inte ändras utan starka skäl. Även då finns det argument som talar mot ett namnbyte.

Fall 9: Kategorinamn

Den naturliga utgångspunkten för all namngivning i kommunerna bör vara att försöka anknyta namnen till något som finns eller har funnits på platsen, gärna något som är bekant för många namnbrukare eftersom detta underlättar orienteringen. Det kan handla om t.ex. någon äldre bebyggelse eller verksamhet, kanske någon känd och karaktäristisk naturformation. Inte sällan handlar det dock om att namnge så många nya och näraliggande objekt samtidigt, att den geografiska och kulturhistoriska bakgrundsen inte räcker till som inspiration och fatabur att hämta namn ur, hur mycket man än vill. Ofta behövs både gatu- och kvartersnamn samtidigt. I ett sådant läge tillgriper många namngivare grupp- eller kategorinamn, dvs. namn som ämnesmässigt och logiskt hör ihop, men som inte nödvändigtvis har någon naturlig koppling till området där namnen ska lokaliseras. *Trastvägen* och *Gökvägen* är namn inom kategorin ”fåglar”, *Grekfaravägen* och *Jordanesvägen* är namn inom kategorin ”nordisk forntid och fornforskning”, *Grundet* och *Holmen* är kvartersnamn inom kategorin ”kringflutna lokaler” osv.

Kategorinamn har både för- och nackdelar. En fördel är att en tydlig och välavgränsad kategori hjälper till att placera namngruppen på rätt ställe i kommunen, och därmed ger en viss orientering. Namnbrukarna lär sig att ”yrken” hör hemma på ett ställe, ”fiskar” på ett annat och ”författare” på ett tredje. Ju fler namn som ingår i kategorin desto lättare igenkänd och ihågkommen blir den rimligen. Kan man dessutom anknyta både kvartersnamnen och gatunamnen till samma kategori, så blir det hela ännu tydligare. Målet vid nybildning med kategorinamn bör vara att hitta enkla och gripbara och samtidigt särskiljande kategorier som inte så lätt går i varandra (vilket kan vara nog så svårt i stora kommuner, där det redan finns många namn och många kategorier). Kategorierna ”svampar” och ”vilda växter” har en hel del gemensamt liksom ”konstnärer” och ”författare” medan ”svampar” och ”konstnärer” är mer olika. Att personen i gatunamnet *Ernst Josephsons Väg* var konstnär och inte författare är knappast bekant för alla. Att Ernst Josephson är en person och inte en svamp är därför



Kvartersnamn inom kategorin "teater" samt gatunamn inom kategorin "svenska konstnärer". Exempel från stadsdelen Södra Ängby i Stockholm. Utsnitt ur registerkarta över Stockholm. Utgiven av Lantmäterimyndigheten i Stockholms kommun. Registerkartan är från sekretesspunkt godkänd för spridning 2001-01-30.

emot en självklarhet. Det säger något om hur kategorier om möjligt bör väljas.

Inom parentes ska här påpekas att man i bland annat Stockholm och Göteborg sedan länge skriver varje enskilt ord i flerordiga namn med stor bokstav. Det är inte bra och heller inte förenligt med god ortnamnssed. Det främsta skälet att inte ändra detta är ekonomiskt, det finns t.ex. tusentals skyltar. Men en successiv övergång till det som gäller i resten av landet och som stadgas i kulturminneslagen är ändå att rekommendera.

En nackdel med kategorinamn är att sambandet mellan namnen och verkligheten blir konstlat och att namnen får en högst artificiell karaktär. En annan nackdel är att namnen inom en kategori – utan direkt anknytning till verkligheten – saknar individualitet och särprägel, dvs. man hittar lätt *till* området men man hittar inte lika lätt *inom* området. Detta gäller särskilt om namnen är snarlika beträffande uttal eller stavning. Att exempelvis bygga en kategori "fåglar" kring Gökvägen, Hökvägen, Kråkvägen, Råkvägen, Vråkvägen etc. vore inte att betrakta som ett utslag av god ortnamnssed. Bättre vore då t.ex. Beckasinvägen, Blåmesvägen, Bofinksvägen, Gökvägen, Trastvägen etc., där namnen är mer distinkt olika varandra. Om man samtidigt kan anknyta till den lokala fågelfaunan är det naturligtvis ännu bättre.

Fall 10: Jussi Björlings Allé och Leijonanckers Aveny

Inte sällan vill en kommun, en organisation, en lokalpolitiker eller någon enskild medborgare hedra minnet av en person genom att namnge en gata eller plats efter denne. Sådana namn brukar kallas memorialnamn (*Raoul Wallenbergs Torg* i Stockholm, *Dag Hammarskjölds väg* i Uppsala och liknande). Argumentationen är ofta omfattande och personens förtjänster beskrivs med stor frenesi och inlevelse. Kommunens namnansvariga hamnar då i ett lite besynnerligt läge. Själva namngivningssituationen är nämligen bakvänt, dvs. normal namngivning och namnbildning går inte till på detta sätt. Det vanliga är ju att det finns ett objekt (en gata, en byggnad, ett torg, en park etc.) som är nytt eller väldigt förändrat och som av olika skäl behöver ett namn. När det gäller memorialnamnen är förhållandet det motsatta: det finns ett föreslaget namn som behöver ett objekt, och helst naturligtvis ett spektakulärt eller i varje fall värdigt objekt. Hur löser man detta? I dagens förtätade samhällen är ju det allra mesta som behöver ett namn redan namngivet. Det betyder att det i princip finns tre alternativ: 1) att vänta tills ett lämpligt objekt (kanske) dyker upp i samband med ny exploatering och byggnation, 2) att leta efter ett icke namngivet objekt och ge



Jussi Björlings Allé längs den västra sidan av Kungsträdgården i Stockholm, där den store tenoren brukade promenera på sin väg till Operan. Foto: Staffan Nyström/Riksantikvarieämbetet.

det ett namn, 3) att byta ut ett äldre namn mot det nya, föreslagna memorialnamnet. Alla dessa alternativ medför problem och svårigheter.

I det första alternativet är tidsaspekten oklar: man vet inte när en lämplig plats kommer att finnas, vilket skapar otålighet och besvikelse hos namnets förespråkare. Kopplingen mellan personen och platsen blir helt slumpartad, vilket aldrig är särskilt lyckat och faktiskt ännu mer olämpligt när det gäller ett enstaka memorialnamn än när det gäller många personer i en kategorinamnsgrupp, eftersom ett sådant namn förespeglar ett samband mellan person och plats som inte existerar. Dessutom – om ett enstaka namn redan är givet – blir ett system med kategorinamn svårare att genomföra, såvida man inte lyckas bygga en kategori runt detta memorialnamn.

I det andra alternativet hamnar man gärna på platser som antingen ligger perifert eller är av en sådan låg dignitet att de tidigare inte har ansetts behöva något namn alls: små öppna torgtytor, stigar och gångvägar, parkbitar, grönområden eller annat som inte står i paritet med personen som ska hedras, enligt många. I Stockholm har många värderat t.ex. *Greta Garbos Torg* och *Evert Taubes Terrass* i sådana termer.

I det tredje alternativet – att ersätta ett äldre namn med det nya – hamnar man i direkt konflikt med den första frasen i kulturminneslagens hänsynsparagraf, där det sägs att ”hävdvunna ortnamn inte ändras utan starka skäl”. Därtill är föreslagna memorialnamn ibland svåra att förena också med den andra formuleringen i lagen, nämligen att ortnamn ska stavas enligt vedertagna regler för språkriktighet. Problemet här är att just personnamn inte omfattas av reglerna för svensk språkriktighet utan tvärtom ger prov på allehanda ålderdomliga, dekorativa och ibland personliga stavningsvarianter. Det kan alltså vara svårt att med personnamn i gatunamnen leva upp till de grundläggande kraven att namn ska vara lätt att uppfatta, uttala och skriva.

Jussi Björling Sällskapet uppvaktade under många år Stockholms namnberedning och andra med en begäran att en gata eller plats skulle uppkallas efter den store

världstenoren. Länge fick de avslag på sin begäran i brist på lämpligt objekt att fästa namnet vid, men i samband med omdaningar av stadsmiljön öppnade sig plötsligt en möjlighet. Beredningen hade redan tidigare konstaterat att Jussi Björling och hans namn motsvarar de krav man kan ställa på ett memorialnamn och den som ska hedras: han är död, han är tillräckligt känd av allmänheten, han är en förtjänt medborgare, hans namn är särskiljande, det är inte språkligt svårt eller ohanterligt, det finns inte i grannkommunerna.

När Kungsträdgården i centrala Stockholm byggdes om framhävdes mer än tidigare de bågge alléer som löper längs med långsidorna. Alléerna hade naturligtvis funnits även tidigare i någon mening och Jussi brukade gå längs särskilt den ena av dem på sin väg till och från Operan för att sjunga, men de hade inga egna namn. Den västra allén bär sedan 1998 namnet *Jussi Björlings Allé*, ett memorialnamn med en tydlig och direkt koppling till en förtjänt person och hans verksamhet, ett memorialnamn som fungerar och som inte tillkommit på bekostnad av något annat namn.

Överstelöjtnanten F.W. Leijonancker var ingenjörsofficer, skapare av Stockholms avlopps- och vattenledningssystem och en av hjärnorna bakom den stora stadsplaneringen 1857–1887.

En privatperson har i en skrivelse till Namnberedningen nu yrkat på att Leijonancker ska hedras med ett eget gatunamn för sina insatser och han har själv lämnat flera konkreta förslag. I första hand vill han att nuvarande Ringvägen på Södermalm ska byta namn till *Leijonackers Aveny*, alternativt *Leijonackers Allé*. Detta skulle dock inte rimma särskilt väl med den första formuleringen om god ortnamnssed, att hävdvunna namn inte ändras utan starka skäl. *Ringvägen* (fastställt 1885) är ett gammalt, hävdvunnet och flitigt brukat namn. Det ingår i adressen till väldigt många företag, institutioner och privatpersoner. Hur reagerar dessa på förslaget? *Aveny* skulle dessutom bli ett nytt inslag i Stockholms namnflora, vars konsekvenser måste prövas mot den tredje formuleringen i lagen, den om ”påverkan på hävdvunna namn”.

Stockholms namnberedning har alltså hittills inte kunnat tillstyrka förslagsställarens begäran, framför allt i brist på objekt att namnsätta, men beredningen har samtidigt konstaterat att F.W. Leijonancker som person vore väl värd att hugfästas i staden. Dock är släktnamnet *Leijonancker* inte helt lämpligt att använda vid nybildning av ortnamn, då det stämmer dåligt överens med vedertagna regler för språkriktighet. *Lejon* stavas ju i övriga sammanhang *l-e-j-o-n* utan *i* och ljudföljden *ank-* i t.ex. ordet *ankare* och mansnamnet *Anker* stavas *a-n-k* utan *c*. Namnet skulle otvivelaktigt kunna leda till osäkerhet och felskrivningar.

Med andra ord – de rätta förutsättningarna för ett memorialnamn med *Leijonancker* som bas tycks inte föreligga.

Kebnekaise/Giebmegáisi, ett av många objekt i våra flerspråkiga områden som enligt lagen ska bärta dubbla namn på allmänna kartor och i andra offentliga sammanhang.

Foto: Pål-Nils Nilsson/Riksantikvarieämbetet.

Fall 11: Kebnekaisse–Kebnekaise–Giebmegáisi

Den fjärde frasen i kulturminneslagens paragraf om god ortnamnssed lyder:

“– svenska, samiska och finska namn så långt möjligt används samtidigt på kartor samt vid skyltning och övrig utmärkning i flerspråkiga områden”.

Om detta skulle kunna skrivas långt, ja utan svårigheter en separat skrift, men jag ska istället fatta mig mycket kort. Bakom formuleringen ligger det faktum att Sverige sedan urminnes tider är flerspråkigt, och att samiska och finska numera har officiell status som nationella minoritetsspråk i Sverige. I norra Sverige är åtskilliga ortnamn av finskt eller samiskt ursprung, även om vi brukat dem i svenska sammanhang så länge att i vi knappast längre reflekterar över deras ursprung. *Kiruna* betraktas nog av många som ett svenskt namn idag, även om dess ursprung närmast är finskt. *Kiruna* är från början namn



på ett berg *Kieruna*, bildat till det finska ordet *kieruna* 'fjällripa', en direkt motsvarighet till det nordsamiska *giron*, som möjligen i sin tur ligger bakom det finska ordet. Hur som helst fick vi här redan för tjugo år sedan dubbla vägskyltar KIRUNA/GIRON för att markera flerspråkigheten i området.

I kulturarvsutredningens slutbetänkande "Skyddet av kulturmiljön" (SOU 1996:128), där alltså grunderna till kulturminneslagens hänsynsparagraf finns uttryckta, sägs också att den för respektive språk officiellt godtagna ortografiens (skrivsättet) ska användas i alla offentliga sammanhang. Detta innebär att Lantmäteriverket i sin produktion av de allmänna kartorna måste använda den rätta ortografin för respektive språk, och att andra offentliga användare, t.ex. Vägverket i sin skyltning, är skyldiga att följa kartans namnformer. En komplikation i sammanhanget är att samiskan inte är ett språk utan flera, varav åtminstone tre är representerade i Sverige. Nordsamiskan, lulesamiskan och sydsamiskan är mycket olika sinsemellan, och även umesamiskan förs av somliga fram som ett eget språk, av andra som en variant inom sydsamiskan.

En speciell sydsamisk ortografi har funnits etablerad ganska länge, även om den ännu i skrivande stund inte är beslutad för kartanvändning. Nordsamiskan fick en fastställd ortografi först 1978 och lulesamiskan 1983. Men kartor med samiska namn har producerats i mer än hundra år. På Generalstabskartan från slutet av 1800-talet finns en skrivvariant som medvetet försöker återge de samiska namnens ljudklang. I samband med utgivningen av topografiska kartan i början av 1970-talet skapades en särskild kartortografi, en kompromiss som inte tog hänsyn till de olika varianterna av samiska, och som skilde sig en hel del från ortografin på Generalstabskartan. De senaste, särspråkliga ortografierna utgör alltså den tredje och mest rättvisande varianten. *Kebnekaisse* är Generalstabskartans form, *Kebnekaise* är den topografiska kartans och *Giebmegáisi* är den nordsamiska. Andra namnviter i samma ordning är t.ex. *Kårsovagge-Kårsavagge-Gorsavággi* och med lulesamisk ortografi i stället för nordsamisk *Ålkas-Ålkatj-Oalgasj*.

Den sista formuleringen i kulturminneslagens hänsynsparagraf stadgar alltså att svenska, samiska och finska namn ska användas sida vid sida när så är möjligt. God ortnamnssed i sådana sammanhang innebär för det första att man gör sitt bästa för att hörsamma detta och för det andra att man i valet mellan olika varianter av t.ex. samiska ska följa den variant som används eller har beslutats användas på den aktuella allmänna kartan.

Till sist

Efter flera decenniers strävanden att stärka skyddet av våra ortnamn trädde kulturminneslagens hänsynsparagraf i kraft den 1 juli 2000, i vilken det stadgas att god ortnamnssed skall iakttas vid statlig och kommunal verksamhet. Vad detta konkret innebär har jag försökt visa ovan genom ett antal typfall, som aktualiseras olika aspekter av begreppet god ortnamnssed. Mycket mer kunde givetvis sägas, och många fler fall med sina specifika förutsättningar och sin nödvändiga argumentering kunde åberopas. Men det är enligt min mening inte i det enskilda fallet som lagparagrafens främsta förtjänster ligger just nu, utan i det faktum att ortnamnen har hamnat högre på dagordningen i den offentliga förvaltningen, att ortnamnsfrågorna har tvingats ut i ljuset och att både den språkliga och den mer sakliga, kulturhistoriska sidan av ortnamnen måste beaktas i framtidens namnhantering. Ett önskescenario vore att den statliga och den kommunala ortnamnsverksamheten med stöd av lagen blev allt mer genombrott, hänsynsfull och synlig – kort sagt genomsyrad av god ortnamnssed – och därför kom att "smitta av sig" också på andra aktörer och namnbrukare. Med intresse och vilja kan en sådan önskan bli ett gemensamt mål, ett mål som förenar och sporrar.

Ortnamnen och kulturminneslagen

Om tolkning och tillämpning av begreppet god ortnamnssed

STAFFAN NYSTRÖM

God ortnamnssed, vad är det? Kulturminneslagen innehåller sedan 1 juli 2000 en hänsynsparagraf som stadgar att god ortnamnssed skall iakttas vid statlig och kommunal verksamhet. Vad detta innebär preciseras närmare i fyra satser, där bl.a. ordet *hävdvunna* och frasen *vedertagna regler för språkriktighet* spelar stor roll.

I detta häfte diskuteras och illustreras hävd och vedertagna regler för språkriktighet, påverkan på hävdvunna ortnamn m.m. mot bakgrund av en generell presentation av vad ett ortnamn är och vilka olika roller ortnamnen har i dagens samhälle.

Med elva konkreta fall illustreras hur begreppet god ortnamnssed skall tolkas och tillämpas inom statlig och kommunal namnhantering. Namn i fastighetsregistret (SKINNÅKRA 1:3) tas upp, liksom frågan om gammalstavning eller inte i ortnamn (*Vanäs* eller *Wanäs*). Kommunal namnsättning av gator och kvarter berörs genom t.ex. fall av memorialnamn (*Jussi Björlings Allé*) och kategorinamn (t.ex. ”svenska konstnärer”). Svårhanterliga och otympliga namn av otraditionell typ (såsom *Lidköping vid Vänern* och *Högakustenbron*) diskuteras i anslutning till den formulering i lagen som kopplar de hävdvunna namnen till nybildning av ortnamn.

Slutligen illustreras namn i flerspråkiga områden genom de välkända *Kebnekaise* och *Kiruna*, som enligt lagen, förutom dessa namnformer, också skall ha sitt samiska namn med i offentlig hantering.

Riksantikvarieämbetets förlag

ISBN 91-7209-215-7